

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

České země a válka v roce 1813

(Bohemian Lands and the War of 1813)

**Reflexe hospodářských obtíží a ohlas válečných událostí u
venkovského i městského obyvatelstva.**

Bakalářská práce

Vojtěch Kessler, historie (PS)

Praha 2008.

Vedoucí práce: doc. PhDr. František Stellner, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem svou práci vypracoval samostatně, s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 31. 7. 2008

Vojtěch Kessler

OBSAH:

1) Úvod	4
2) Ruská katastrofa, a co dál?	6
3) Hospodářská situace	11
4) Vnímání války	18
5) Vpád francouzských vojsk do severních Čech	26
6 – Po bitvě....	44
7 – Závěr	50
Shrnutí	53
Bibliografie	54

1) Úvod

Období, které si celé generace odborníků i laické veřejnosti zvykly nazývat napoleonskými válkami, tj. dobu mezi lety 1799 a 1815, patří bezesporu k nejpřitažlivějším, jak pro čtenáře, tak pro autory. Všechny odborných publikací, které se zabývají touto problematikou, bychom napočítali daleko přes 200 000 a jejich počet nadále narůstá. Česká napoleonika má v tomto ohledu dlouhou a bohatou tradici. Nicméně většina prací vztahujících se k tomuto období je zaměřena převážně na politické, a ponejvíce vojenské dějiny. Přírozeně se tato díla z největší části věnují takovým tématům, která se dotýkají naší země.

Události z let 1805 a 1809 jsou dostatečně známy z literatury, i když rok 1809 mnohem méně. Historici k jejich vyličení měli k dispozici nepřeberné množství pramenů úřední i narativní povahy. Proto děl k této problematice je značné množství, odbornými statěmi a články počínaje, velkými publikacemi, s bohatou škálou barevného obrazového materiálu a fotografií, určenými převážně širší veřejnosti konče.

Nicméně období po ruském tažení, a obzvláště rok 1813, kdy se paradoxně dostala válka poprvé a naposledy na území Čech, není v tématech knih zastoupeno tak, jak by si bylo bývalo zasloužilo. Zvláště pak postavíme-li dosud vydanou literaturu do kontrastu s nepřeberným množstvím titulů s tematikou let výše zmíněných.

Ale nejde jen o velké události mezinárodní politiky a válečných střetnutí. Tyto události vstupovaly v různé míře do života široké masy obyvatel, prostých lidí z venkova i měšťanské inteligence. Ovlivňovaly je, ať už přímo, či zprostředkovaně, po stránce hospodářské, společenské i kulturní. Utrpení vojáků je často transparentně zřetelné z ikonografických výjevů bitev, ze seznamů mrtvých, raněných a zajatých. Ale tíha války, která dolehla i na civilní obyvatelstvo se těžko přitažlivou formou zobrazuje. Je latentně ukryta v úředních dokumentech, ve výčtech rekvizic a kontribucí, v zápiscích lidových kronikářů a písmáků. Naprostá většina tehdejšího obyvatelstva se nekochala pestrobarevnými uniformami a zářivými úspěchy vojevůdců, ale válku vnímala jako nutné zlo, které je třeba přetrpět.

Přestože plánovaným cílem práce byl popis situace na severočeském venkově, názoru obyvatel na válku a v nejobecnějším kontextu sociálních a hospodářských vlivů válečného střetnutí na nejružnější společenské vrstvy habsburské monarchie, bylo nutné záběr práce

přece jen poněkud rozšířit. Bez celkového obrazu doby včetně politické a válečné situace by byla daná problematika „osamocena“ a vytržena z kontextu.

Co se dostupných materiálů týče, jedním z mála počinů mapujících poslední roky napoleonských válek, přirozeně v bezprostředním dotyku s českými zeměmi, je kniha „Čechy na sklonku napoleonských válek“¹ vydaná z rukopisné pozůstalosti Milana Švankmajera. V krátkém úvodu k této knize uvádí Švankmajer opravdu to málo k tématu, co z dostupné literatury máme. Bez zajímavosti není ani doslov, který ke knize napsal Pavel Bělina. Přestože značnou část ze své knihy „Napoleon a srdce Evropy“ věnuje její autor Josef Polišenský roku 1813 a přítomnosti napoleonských vojsk u nás, nejedná se v jeho případě o hlavní téma a sledovaný cíl knihy. Třetí z knih, které by mapovaly rok 1813 a boje na našem území, je Prášková kniha „Po stu letech“. Nicméně úroveň je snížena opomenutím odkazů a použité literatury. Jinou obecnou monografií v podstatě nemáme. Pokud bychom se zabývali širěji dílčími aspekty doby, například sociální skladbou, ekonomickou situací státu, či vojenskými událostmi, jsme na tom již poněkud lépe.² Z cizojazyčné literatury jde především o díla německy psaná, na našem území vydaná. Jejich seznam, a nejen cizojazyčných, je dostupný ve výběrové bibliografii „Bitva u Přestanova a Chlumce“, vydaná v roce 1988 v Ústí nad Labem. Nicméně již dle názvu je patrné, jaké tituly lze v seznamu najít. K vojenským dějinám roku 1813 je nejvhodnější pětisvazkové Befreiungskrieg 1813 und 1814. Zejména po statistické a faktografické stránce jde o dílo takřka vyčerpávající.

Z časopiseckých článků je nutno připomenout obzvláště Švankmajerovy příspěvky v „Historie a vojenství“ z padesátých let. Dále se jedná většinou o články, které mají svým obsahem blízko k etnologii, či regionálním studiím. Největší počet časopiseckých studií se však váže k politicky nejvýznamnější události léta roku 1813, k bitvě u Přestanova a Chlumce.

K tomuto tématu existuje i značné množství hmotných pramenů, převážně ikonografických. O jejich soupis se pokusil Antonín Novotný ve Vojensko-historickém sborníku z roku 1936. Jeho studie „Bitva u Chlumce 1813 a její pomníky“ již svým názvem naznačuje, na jaký druh pramenů se autor zaměřil.

Pramenná základna je, co se týče konce napoleonských válek, o poznání štedřejší. Můžeme se opřít jak o prameny úřední povahy, z nichž nejvýznamnějším archivním celkem je registratura prezidia Zemského gubernia v Čechách, tak převážně o prameny povahy narativní. Ponecháme-li stranou, s ohledem na sledovaný cíl práce, memoáry význačných,

¹) Nepovažuji za nutné uvádět zde přesný soupis pramenů a literatury. Celý je uveden v bibliografické příloze.

²) Opět viz. bibliografická příloha.

vojensky i politicky činných jedinců, zbývá nám rozmanitá škála pramenů, jako jsou obecní či městské kroniky, farní Liber Memorabilia a v neposlední řadě nejrůznější písmácké paměti přinášející postřehy lidového prostředí. A na názory lidových vrstev, jakožto početně nejvýznamnějšího zástupce tehdejší populace Čech, bychom se chtěli zaměřit především.

2) Ruská katastrofa, a co dál?

Když se počátkem jara roku 1813 začali na našem území objevovat první ustupující, rozedraní, špinaví a pohublí vojáci z neporazitelné *Grande Armée*, dalo se předpokládat, že nová válka je takřkajíc na obzoru. Na něm v tuto chvíli stanuly masy ruských a pruských vojsk, odhodlaných hnát Francouze dále na západ. Otázkou nebylo, zda do této války Rakousko aktivně vstoupí, ale na kterou stranu se podunajská monarchie přidá³. Rozedraní, hladoví a unavení však nebyly jen francouzské armády, ale podmínky zimního tažení ruskými „zeměmi nikoho“ se podepsaly i na jejich pronásledovatelích.⁴ Proto není divu, že Napoleon dokázal se svými narychlo postavenými pluky nováčků ještě na jaře ušetřit spojeneckým vojskům dvě porážky, a to 2. a 20.-21. května u Lützena a Budyšína⁵. Nicméně na bezprostřední pokračování bojů neměla ani jedna z válčících stran dostatek sil. Proto bylo podepsáno příměří⁶ a v budoucím horizontu se mělo dokonce jednat o míru. V této „hře na zítřejší válku“ sehrálo podstatnou roli i Rakouské císařství.

Co se týče francouzské katastrofy v Rusku, neměla veřejnost u nás i jinde v cizině dlouho žádné zprávy. Dne 12. listopadu sice vydaly některé Berlínské časopisy zvěst o ústupu z Moskvy, avšak nikdo si tehdy ještě nedokázal ani představit skutečný stav věcí. Stažení vojsk na přezimování do klimaticky příhodnějších oblastí bylo v tehdejších vojenských koncepcích běžnou praktikou. O to větší pozdvižení přinesla 14. prosince zpráva šířící se Vratislaví, že Napoleon na ústupu přenocoval ve Velkém Hlohově.⁷ To už rozsah

³) Napoleon najisto počítal s tím, že Rakousko bude stát v nadcházejícím jarním tažení pevně po jeho boku. Na toto téma již koncem prosince 1812 vedl v Paříži rozhovory s hrabětem Bubnou (CRISTE, Oskar, Österreichs Beitritt zur Koalition, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.1, Wien 1913., s.16).

⁴) Nesmíme se nechat svést sovětskými autory (ŽILIN, P.A., Kutuzovova protiofensiva v roce 1812, Praha 1953., TARLE, Jevgenij, Napoleonova tažení na Rus 1812, Praha 1950.) a představovat si, že na hranice připochodovaly čerstvé a naškrobené pluky plné síly a odhodlání.

⁵) Podrobné popisy těchto dvou bitev viz.: KOVAŘÍK, Jiří, Proti všem, in: Napoleonova tažení III, Třebíč 2004, s.253-392.

⁶) Příměří bylo podepsáno na návrh Rakouska a mělo platit od 4.června do 20.července. Okolnosti tomu však chtěli, že termín byl posunut až na 10.srpna.

⁷) PRÁŠEK, J.V., Po stu letech, Praha 1913, s.3.

tragédie nebylo možno dále tajit a zpráva o krachu kolosálního podniku se rychle šířila evropskou veřejností.

Prvním, kdo na situaci zareagoval, bylo Prusko. Ruské jednotky byly ve východním Prusku vítány jako osvoboditelé. „*Die Russen, die Befreier, kommen!*“⁸ ozývalo se na ulicích měst. Na sněmu východního Pruska bylo, na návrh generála Yorcka⁹, rozhodnuto o výrazném navýšení stavu armády. Na královu výzvu k válce nikdo nečekal. Ten mezitím prožíval jeden ze svých záchvatů malomyslnosti. Během jara proběhla celou zemí vlna nacionálního nadšení, vyjadřovaná hromadným vstupováním do armády. Pro Fridricha Viléma začínalo být toto vlastenecké hnutí velmi nebezpečné a jistě se i děsil některých výroků¹⁰, vzbuzujících vášně odhodlané masy. Jestliže neměl tento příval ohrozit samotnou legitimitu trůnu, nemohl král déle váhat. 27. února podepsal kancléř Hardenberg¹¹ ve Vratislavi prusko-ruskou spojeneckou smlouvu. Prusko se jí mimo jiné zavázalo postavit do boje 80 000 mužů, rozvázat spojeneckou smlouvu s Francií z 24. února 1812 a samozřejmě vyhlásit císaři Napoleonovi válku.¹²

Dalším z panovníků, kteří se rozhodli přizpůsobit změně poměru sil, byl saský král Fridrich August I. Rozhodl se odklonit od svého dosavadního spojence Francie a přilnout více k Rakousku, které bylo stále více chápáno jako neutrálního garanta budoucího příměří. Smlouva mezi Rakouskem a Saskem byl podepsána 20. dubna¹³ a král, který přijal nabídku k pobytu v Praze, se vydal na cestu. Spojenectví s neutrálním Rakouskem se zdálo Sasku nejlepším řešením. Zavázalo se spojit svoje vojenské síly s vojenskými silami rakouskými, podporovat snahy Rakouska o zprostředkování, přerušit spojení s Francií a disponovat pevnostmi obsazenými až dosud saským vojskem pouze po dohodě s mocnářstvím. Rakousko naopak zaručilo integritu Saska, ovšem bez Varšavského velkovévodství.¹⁴ Po vyhraných bitvách u Lützenu a Budyšína, kdy se Napoleon ubezpečil, že knížata Rýnského spolku budou prozatím stát na jeho straně, spěchal do Drážďan, aby odtamtud mohl urgovat saského

⁸) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.52.

⁹) Yorck Wartenburg Johann David von (1759-1830), hrabě, pruský generál.

¹⁰) Jako například barona Steina: „*Znám jen jednu vlast – Německo, v současné době velkých událostí jsou mi osudy dynastií lhostejné.*“ ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.55

¹¹) Hardenberg Karl August von (1750-1822), pruský státník a diplomat.

¹²) Více o postoji Pruska a „německém“ nacionalismu viz. SCHOEPS, Hans-Joachim, Dějiny Pruska, Praha 2004, s.110-126, CRISTE, Oskar, Österreichs Beitritt zur Koalition, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.1, Wien 1913, s.18-29.

¹³) Součástí této smlouvy byla i dohoda o přesunu polských vojsk pod Poniatowským z území velkovévodství přes Čechy. Na jaře tedy táhly přes naše území polské jednotky coby spojenci. Když se sem koncem léta vracely, byly už na opačné straně barikády. Viz. ŠMERDA, Milan, Tažení polského vojska přes české země v r. 1813, in: HaV 1967, č.3, s.405-436.

¹⁴) POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha:Svoboda 1971, s.163.

krále, aby se ihned navrátil z Prahy, vypověděl smlouvu s Rakouskem a okamžitě začal povolávat další muže do armády.

Zcela jednoznačným a kategorickým postojem se prezentovalo Švédské království, prakticky ovládané princem regentem, ještě donedávna napoleonovým Maršálem Bernadottem.¹⁵ Aktivní přestup Švédska do protinapoleonské vojenské koalice, dovršený v Trachenbergu¹⁶, znamenal pro Napoleona nejenom další oslabení, ale především citelnou ztrátu prestiže, Bernadotte již dříve porušil spojenectví s Francií a uzavřel mír s Anglií. Jak Anglie, tak Rusko mu slíbily za vstup do protinapoleonské koalice Norsko. Bernadotte se vylodil na pevnině 18.května a v té době stál nečinně v čele čtyřicetitisícové armády.¹⁷

Nejvíce nejednoznačný postoj zaujala diplomacie Rakouského císařství v čele s Metternichem. Formálně bylo Rakousko stále ještě spojencem francouzského císaře, avšak na všechny strany dávalo jasně najevo, že se spojeneckou smlouvou z března 1812¹⁸ necítí nikterak zavázáno pokračovat po boku Francie i v následující válce. Tato obojaká politika vyčkávání začala psát svoji historii již během tažení roku 1812. Rakouský pomocný sbor sehrál roli opravdu delikátní¹⁹ a jeho velitel, čestný a oddaný voják, kníže Karel ze Schwarzenberga²⁰ se nikterak ze svého postu a úřadu, jak se několikrát vyjádřil v dopisech své ženě²¹, netěšil. Rakousko potřebovalo nutně příměří, aby mohlo narychlo zkonsolidovat své hospodářství a připravit ho na případnou válku.²² Navíc bylo třeba rychle zformovat vojska, která by byla schopna aktivního zásahu, jakožto základního argumentu při vyjednávání a ozbrojeného zprostředkování²³. Metternich chtěl tuto roli ozbrojeného prostředníka sehrát stůj, co stůj. Věděl, že tím bude Rakousku dána dostatečně dlouhá doba na přípravu a současně bude zcela v centru dění a pokud to jen půjde, bude se snažit mít na toto dění co nejaktivnější vliv. Proto se také rakouské vojsko soustřeďovalo převážně

¹⁵) Bernadotte Jean-Baptiste Jules (1763-1844), švédský král Karel XIV., kníže Pontecorvo, maršál Francie, měl za manželku Napoleonovu první lásku Desirée Claryovou.

¹⁶) Geneze švédské cesty do protinapoleonské koalice v CRISTE, Oskar, Österreichs Beitritt zur Koalition, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.1, Wien 1913, s.10.

¹⁷) POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha:Svoboda 1971, s.178.

¹⁸) Touto smlouvou ze 14.března 1812 se Rakousko zavazovalo podpořit císaře Francouzů při jeho tažení do Ruska armádním sborem, na vlastní náklady zřízeného a živého.

¹⁹) Primárním politickým cílem působení armádního sboru na pravém křídle Napoleonovi armády bylo převážně vyhýbat se velkým bojům a zachovávat si bojeschopnost. Příčinou toho, že Rusové v tomto prostoru nasadili značný počet vojsk, byla obava, aby Rakousko nevpadlo do nechráněných jižních oblastí z vlastní anekční iniciativy. Obě vlády byly však ve stálém kontaktu a ze strany Rakouska bylo nejednou dáno najevo, že působení pomocného sboru je spíše věcí nutnosti, než vlastní vůle.

²⁰) ze Schwarzenberga Karel (1771-1820), kníže, rakouský polní maršál a diplomat.

²¹) viz. ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.34-41.

²²) Viz.následující kapitola.

²³) Podrobné informace ohledně navyšování stavu vojsk a přísunu do příhraničních oblastí detašovaných jednotek v WLASCHÜTZ, Wilhelm: Österreichs entscheidendes Machtaufgebot 1813, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.2, Wien 1913.

v severovýchodních Čechách²⁴. Mělo tak stejně blízko k Francouzům soustředícím se v Sasku a Lužici, jako ke spojeneckým armádám ležícím ve Slezsku. Počáteční diplomatické kroky byly opatrné. Do popředí Metternich aktivněji vystoupil až po bitvě u Budyšína, o níž se Vídeň dozvěděla 29. května. Bylo nutné zakročít, především udržet spojení, aby neustupovali ze Slezska a Napoleona odvrátit od vpádu do Čech, pokud by se takto rozhodl „probudit“ svého váhajícího spojence, k boji zatím nepřipraveného.

Období od konce května do 10. srpna, kdy bylo příměří ukončeno, je vyplněno celou řadou diplomatických „pseudojednání“, dovedných diplomatických „tanečních kreací“ a hlavně především vojenským zotavováním a úzkostlivou přípravou. Rakouský císař František I. pobýval toho času ponejvíce v Jičíně, jeho francouzský protějšek Napoleon I. dlel v Drážďanech a spojenečtí panovníci car Alexandr I. a pruský král Fridrich Vilém III. ve Svídnici. Mimořádný rakouský vyslanec v tomto městě, hrabě Stadion²⁵, se stýkal především s vrchním ubytovatelem spojenecké armády generálem Tollem²⁶. Ten byl tvůrcem spojeneckého generálního plánu. Je signifikantní, že při jeho tvorbě počítal již s Rakouskem na straně spojenců²⁷. *„Jeho základní rysy spočívaly v nepozorovaném přechodu některých rusko-pruských sil do Čech a vytvořením zde hlavní spojenecké armády, která by vtrhla buď u Jablonného, u Teplíc nebo u Chebu proti Napoleonově pravému boku, podle toho, položili by se na Nise, Labi nebo Sále.“*²⁸

Mezitím byl 1. června jmenován kníže Schwarzenberg velitelem formující se České armády²⁹, která se měla stát základem hlavních spojeneckých sil³⁰. Již 19. června byl nařízen válečný stav pro všechny rakouské ozbrojené složky a povolána domobrana.

O tom, na jakou stranu se Rakouská monarchie přidá, nepochyboval snad ani francouzský císař, přesto vzkázal z Drážďan, aby ho navštívil kníže Metternich. Několikahodinový rozhovor, který spolu oba muži vedli, lze charakterizovat jako nervózní a teatrální proslov muže, nechápajícího svoji beznadějnou situaci a stále ještě přesvědčeného o své dominanci nad druhým, který zachovává usměvavou a vlídnou tvář, je si vědom faktu, že všechny trumfy drží v rukou on. Jedna z posledních řečí Metternicha jednoznačně ukazuje,

²⁴) Ponejvíce v krajích Boleslavském, Bydžovském, Hradeckém a Chrudimském.

²⁵) Stadion-Warthaussen Johann Philipp von (1763-1824), rakouský politik, státní a konferenční ministr.

²⁶) Toll Karl Fjedorovič (1777-1842), kníže, generál pěchoty a generální ubytovatel a generální Aide-de-camp.

²⁷) CRISTE, Oskar, Österreichs Beitritt zur Koalition, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.1, Wien 1913, s.108.

²⁸) PRÁŠEK, J.V., Po stu letech, Praha 1913, s.26-27.

²⁹) Dosavadním formálním velitelem v Čechách dislokovaných jednotek byl polní maršál hrabě Kolovrat-Krakovský. (WLASCHÜTZ, Wilhelm: Österreichs entscheidendes Machtaufgebot 1813, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.2, Wien 1913, s.19).

³⁰) Stav a dislokace rakouských jednotek, nacházejících se na území českého království bezprostředně před ukončením příměří v CRISTE, Oskar, Österreichs Beitritt zur Koalition, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.1, Wien 1913, s.61.

jak si je tohoto faktu vědom a nebojí se užít i striktně znějící fráze, na které nebyl dosavadní pán Evropy zvyklý: „*Osud Evropy, její i Vaše budoucnost, to vše spočívá ve Vaší moci. Mezi Evropou a Vašimi dosavadními snahami jest nerozřešitelný rozpor. Světu jest třeba míru. Aby tento mír byl zajištěn, dlužno Vám vrátiti se do hranic moci se všeobecným pokojem srovnatelných, jinak v boji podlehnete. Dnes můžete ještě ujednatí mír, zítra bude snad již pozdě. Císař, můj pán, řídí se v jednání svém toliko hlasem svědomí: nyní jest Sire na Vás, abyste se též se svým svědomím poradil.*“³¹ Tak byla ukončena audience, která co do své délky i světodějného významu patří k nejvýznamnějším v dějinách. Metternich opouštěl audienční síň jako člen protifrancouzské koalice. Co se odtud událo až do 10.srpna byly pouhé formálnosti, zakrývající již učiněná rozhodnutí.³²

Pouze o den později vypracoval Metternich spolu s knížetem Hardenbergem podmínky míru, o kterých se mělo jednat na konferenci, svolané k této příležitosti do Prahy. Zaprvé mělo být opět rozděleno Varšavské velkovévodství, zadruhé měli Francouzi opustit polské i pruské pevnosti a vydat Gdaňsk, dále opustit pobřeží severního moře, Holandsko, Švýcarsko, Španělsko, Portugalsko a Illyrské provincie a stáhnout se za Rýn³³. Bylo nad slunce jasné, že tyto podmínky nemůže Napoleon přijmout, přesto se začal do Prahy sjíždět kongres, který měl oficiálně skončit 20.července. Kvůli neobdržení plné moci byl konečný termín na žádost francouzského hlavního vyjednavče, vévody z Vicenzy³⁴, posunut až na 10. srpna. Přestože hlavní jednání pro nejrůznější obstrukce neprobíhalo a vedlejší vázlo, stala se Praha cílem velkého množství nejen vyjednavců a emisarů, ale i korunovaných hlav a jejich dvorů. Dne 3. srpna psaly Pražské poštovské noviny: „*V Praze a našem okolí tu nejživější oučinnivost teď viděti. Množství kurýrů k J.M.císaři do Brandejsa, do hlavního bytu v Libni a sem přicházejících a zase po sobě odcházejících, hejna venkovského lidu na ohražení Prahy sem docházejícího, neunavitelná pilnost v řemeslných dílnách na vojenských přípravách pracujících...*“³⁵

Nicméně ani do stanovené doby, tedy do 10. srpna, se v podstatě na nejvyšší úrovni nejednalo, a tak bylo divadlo ukončeno a vydány příslušné rozkazy k zahájení válečných

³¹) PRÁŠEK, J.V., Po stu letech, Praha 1913, s.30.

³²) PRÁŠEK, J.V., Po stu letech, Praha 1913, s.37.

³³) Tyto 4 hlavní podmínky byly ještě doplněny o otázku Lübecku a hanzovních měst a zrušení důsledků mírové smluvy z Tylže, především těch, týkajících se Pruska. (CRISTE, Oskar, Österreichs Beitritt zur Koalition, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.1, Wien 1913, s. 92).

³⁴) Coulaincourt Armand de (1773-1815),vévoda z Vicenzy, hrabě, francouzský ministr zahraničí nahradil v této funkci přítomného hraběte Narbonne-Laru, ani jeden z nich se však nemohl po svém příjezdu vykázat císařovou plnou mocí.

³⁵) Ze zápisu jsou patrné také dva konkrétní údaje, a to, že hlavní stan a štáb spojenecké armády byl v Libni u Prahy a císař, který chtěl být více v klidu mimo hlavní dění bydlel od 14.srpna v Brandýse nad Labem. (PRÁŠEK, J.V., Po stu letech, Praha 1913, s.41, GLAISE v. Horstenau, Edmund, Feldzug von Dresden, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.3, ien 1913, s.22).

operací.³⁶ Bezprostředně po 10. srpnu se ubytovali na Hradčanech představitelé spojenecké koalice a Hrad se tak na krátkou dobu stal skoro hlavním štábem³⁷. Český novinář Hýbl tehdy poznamenal: „*Jak živo tu za těchto dnů bylo, každý si pomysletí může. Ono množství znamenitých generálův a vyšších oficírů, jenž jak J.M.ruského císaře, tak pruského krále sem doprovázeli, přijížděli a odjížděli, přeložení hlavního ruského bytu sem i také silné vojenské komonstvo našeho nejmilostivějšího císaře dodalo našemu městu živosti, jehož tu dávno znamenati nebylo. Při tom táhlo tu mnoho pluků ruského vojska skrz.*“³⁸

Rakousko vstupovalo opět po čtyřech letech do boje proti svému úhlavnímu nepříteli, nyní již zeti rakouského císaře, Napoleonovi.³⁹

3) Hospodářská situace

Finanční situace státu rozhodně nebyla počátkem roku 1813 nejlepší. Dvacet let téměř nepřetržitých válek s revoluční a posléze napoleonskou Francií přivedlo státní kasu nejen na okraj bankrotu, ale roku 1811 dokonce i za něj⁴⁰. A to poslední, co hospodářství monarchie, velmi pomalu a bolestně vstávající téměř z popela, potřebovalo, byla nová a zřejmě zatím nejkolosalnější válka⁴¹. Leč ve státním zájmu bylo zúčastnit se jí⁴². V Evropě se jednoznačně schylovalo ke konečnému zúčtování a chtělo-li se Rakousko vrátit do „koncertu velmocí“, nesmělo zůstat stranou. Vláda se sice v předešlých letech snažila naplnit pokladnu tolik potřebnými financemi, například uvolněním dovozu při současně zvýšených clech⁴³, nicméně státní dluh nadále nezadržitelně rostl. Obzvláště po další porážce v roce 1809 se Rakousko

³⁶) Více o pražském kongresu POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha:Svoboda 1971, s.160-201.

³⁷) O situaci rakouské armády a velení v Čechách 11.srpna v GLAISE v. Horstenau, Edmund, Feldzug von Dresden, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.3, ien 1913, s.9-13.

³⁸) PRÁŠEK, J.V., Po stu letech, Praha 1913, s.47.

³⁹) Kompletní text prohlášení o vypovězení války je dostupný pod názvem „Österreichisches Kiegsmanifest“ v SPIES, Hans-Bernd, Erhebung gegen Napoleon, Darnstadt 1981, s.308-322.

⁴⁰) Více o stavu rakouských financí STIASSTNY, Paul, Der Österreichische staatsbankerott von 1811, b.m. 1912, s.9-17.

⁴¹) Vavákův výkřik z počátku roku 1813 „*Dežž nám to, Pane Bože abychme brzy a hned zase její konec a svatý pokoj psáti mohli*“ je jednoznačným důkazem toho, že prostý lid, byl nepřetržitým válčením nejen již unaven a vyčerpán, ale i svým způsobem otupen.(POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha:Svoboda 1971, s.215).

⁴²) „*Die Geschichte des österreichischen Defizits ist die Geschichte des österreichischen Staatskampfes um die Grossmachtung und späterin um die Existenz.*“ STIASSTNY, Paul, Der Österreichische staatsbankerott von 1811, b.m. 1912, s.17.

⁴³) Tento pramen nebyl však dostatečně vydatný, zejména proto, že ve válečných letech se obchodu moc nedařilo a země byly příliš vyčerpány (ŠVANKMAJER, Milan, Čechy a příprava Rakouska k válce roku 1813, in: HaV, 1958, s.590.

hospodářsky zhroutilo⁴⁴. Nejenže ztratilo území bohatá, co se počtu a kvality daňových poplatníků týče⁴⁵, ale také vlivem rozsáhlým příprav na vojenské střetnutí vyčerpalo již tak upadající ekonomiku do krajností. Koncem roku 1810 zmrazovala vláda státní výdaje na armádu⁴⁶, byl rozprodáván erár⁴⁷, zavedena evidence oběhu „těžké mince“ v zemi a v obchodu s cizinou bylo dokonce zakázáno „těžkou mincí“ platit⁴⁸. Kurz bankocetlí se ale stále propadal a tak nakonec došlo k tomu, co se již delší dobu v zasvěcených kruzích očekávalo.

Dne 15. března 1811 byl vyhlášen císařským patentem státní bankrot⁴⁹. V praxi to znamenalo, že hodnota všech papírových peněz (tj. bankocetlí, též bankocedulí) byla snížena na jednu pětinu a postupně směněna za nové oběživo, za tzv. Einlösungs-Scheine, lidově šajny. Tímto radikálním tahem, sanací státních financí, byli ponejvíce postiženi obyvatelé měst, státní úředníci, drobní řemeslníci a obchodníci. Všichni ti, kteří byli závislí na stálých platbách a cirkulaci hotových peněz. Ve snaze potlačit v zárodku očekávané nepokoje a bouře, kterých se vláda obávala, byl příslušný patent rozeslán s příkazem, aby byl na všech místech monarchie otevřen a zveřejněn najednou. Zároveň byla k udržení pořádku učiněna „příslušná opatření“⁵⁰. K žádným velkým bouřím a protestům však v důsledku vyhlášení patentu nedošlo. Poddaní byli buďto zřejmě již natolik otupeni posledními roky relativního strádání a nedostatku, nebo si dosah patentu v prvních okamžicích neuvědomovali.

Zajímavým příkladem je zápis sedláka Josefa Dlaska v jeho pamětech: „1811- byly peníze zrušeny, dvougrošáky měděný za nic, bankocetle za pátý díl vzatý. Také vycházela hvězda od půlnoční strany a šla k polednímu východu neb zimnímu⁵¹.“

Lze však s úspěchem namítat, že Dlaska se, jakožto majitele značného naturálního majetku, a tudíž jedince méně závislého na hotových penězích, obsah patentu v podstatě nedotkl. Také je třeba podotknout, že právě rok 1812 byl, co se sklizně a úrody týče,

⁴⁴) Je nutné podotknout, že se Rakouská monarchie nikdy nedostala do takové situace jako například Prusko, kdy by válečnými porážkami byla ořfesaena samotná podstata státu. Nebylo tedy nutné, tak jako v Prusku Stein a Hardenberg, provádět rozsáhlé sociální reformy včetně zrušení roboty.

⁴⁵) Schönbrunnským mírem z 14.října 1809 ztratilo Rakousko 1974 čtverečních mil území s cca 3 700 000 obyvatel. (CRISTE, Oskar, Österreichs Beitritt zur Koalition, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.1, Wien 1913, s.125).

⁴⁶) WLASCHÜTZ, Wilhelm: Österreichs entscheidendes Machtaufgebot 1813, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.2, Wien 1913, s.1-4.

⁴⁷) Hospodářská opatření nebyla armádnímu velení vždy po chuti. Náčelník generálního štábu Radetzky například k osobě hraběte Wallise, prezidenta dvorské komory koncem roku 1810 uvedl: „Graf Wallis schlug der Armee nicht weniger tiefe Winden, als Napoleon selbst.“ (CRISTE, Oskar, Österreichs Beitritt zur Koalition, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.1, Wien 1913, s.30).

⁴⁸) STIASSTNY, Paul, Der Österreichische staatsbankerott von 1811, b.m. 1912, s.30-31.

⁴⁹) Doslovný text patentu v STIASSTNY, Paul, Der Österreichische staatsbankerott von 1811, b.m. 1912, s.77-84.

⁵⁰) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy a příprava Rakouska k válce roku 1813, in: HaV, 1958, s.589.

⁵¹) KUTNAR, František, Paměti sedláka Josefa Dlaska, Praha 1941, s.24.

nadprůměrný, až výborný⁵². A jelikož ve válce ten, kdo má potraviny, může značně vydělat a také vydělává, dalo by se říci, že si Dlak finančně polepšil. Přes všechna stýskání na těžkosti života svědčí údaje v kronikách o tom, že na vesnici byl dostatek⁵³, ne-li přebytek⁵⁴ hotových peněz. A tak pokud zkoumáme tyto kroniky, či různé písmácké paměti, lze si povšimnout, že odsudek války je ze strany prostého vesnického lidu pronášen vlastně až ve chvíli, kdy je ta či ona vesnice nebo oblast konkrétně hospodářsky postižena. Než se však podíváme na konkrétní projevy hospodářského zatížení venkova v důsledku války, vraťme se ještě k masám konzumentů, jejich situaci a stavu financí státu po patentu.

Pro masu konzumentů, jedinců závislých na platbách v hotových penězích, těch, kteří se jen ve velmi malém množství, pokud vůbec, mohli vykázat nějakým movitým majetkem, pro ty byl patent pohromou. Komentář Jana Jeníka z Bratřic, osvícenského šlechtice a bonviána, je dostatečně výmluvným: „*Den ukrutnosti neb den 15. března...zlořečená hodina padla, v kteréžto po všech rakouských zemích stejně přeukrutný patent se publicíroval...Kolik tu tisíc rodin neb familií, jaký náramný počet osiřelých vdov a ubohých sirotek ztratilo v té době skoro celé jmění! Neb kdo ještě včera večír měl ve své truhle 10.000 zlatých dobře opatřených a zamčených, tomu se vzalo druhý den ráno v 9 hodin z nich 8.000 zlatých a jen se mu 2.000 zlatých nechalo...Jaké to naříkání, jaký to škytlavý přehořký pláč, ano i zoufalivost způsobena, to není k vyslovení*⁵⁵.“

Bída a mizérie lidí, kteří po státním bankrotu v roce 1811 mnohdy neměli ani na chleba, nutila vládu k razantním krokům. Jedním z krajních prostředků, po kterých sáhla, bylo stanovení maximální ceny základních potravin. Mnoho to ale nepomohlo, protože mnozí řezníci a pekaři odmítali za úředně stanovené ceny prodávat a raději zavřeli své krámy, nebo se na maximální ceny neohlíželi. Například pekaři v Bystřici nad Pernštejnem to vyřešili po

⁵²) Roky 1813 byl sice horší, avšak stále dosti nadprůměrný. Jiří Čermák z Českého Brodu si poznamenal: „*Roku 1813 na konci januári zima mírněji se projevila, přece však ke konci jara trvala a dlouho trvala. Tedy jsme se s jarním setím opozdili. Jaro potom obstojné bylo. Žně prostřední, zelených věcí hojnost bylo.*“ (ROBEK, Antonín, Lidové zdroje národního obrození, Praha 1974, s.107).

⁵³) Důkazem nám budiž například svatební protokoly. (ROBEK, Antonín, Lidové zdroje národního obrození, Praha 1974, s.89).

⁵⁴) O tomto jevu je svérázný doklad i v krásné literatuře. Jan Herben ve své sáze Do třetího a čtvrtého pokolení doslova píše: Byl to zvláštní čas. Kolísání a skákání cen působilo, že lidé byli jak ztřeštění. Některé – i sedláky posedl duch špekulace, hráli na burze, jiné se dali na hýření a prostopáš, neboť ceny obilí stouply na výšku neslýchanou. Peníze působily jako ručík. Sedláci byli opojeni a omámeni, a vyváděli kousky až hrůza. Když jeli z trhu, vezli si haldy bankocedulí, takže selští chlapi nebo furiantští hospodáři cedulemi fajfky si zapalovaly, mladé ženské kupovaly si zlaté spony na krk, jakých dřív na vesnici nebylo vidat, v některých dědinách sedláci začali v kočárech jezdit do kostela. A tato horečka zachvátila skoro všechny sedláky na panství hodonském až na málo výjimek“. (ŘEPA, Milan, Napoleonská látka v české literatuře, in: Napoleonské války a historická paměť, Brno 2005, s.81).

⁵⁵) POLIŠENSKÝ, Josef - ILLINGOVÁ, Ella, Jan Jeník z Bratřic, Praha 1989, s.261.

svém: cena chleba byla určena, zato jeho velikost nikdo nestanovil. Tak se v Bystřici, a nejen tam, pekly bochníky stále menší a menší⁵⁶.

Rakousko ale potřebovalo nejenom zajistit klid a nezbytné minimum pro hladovějící⁵⁷. Potřebovalo dokonce vzedmout stát k nové válce. K tomu je v první řadě potřeba velké množství finanční hotovosti. A tak byl 16. dubna 1813 vydán císařský manifest, jímž byla zahájena historie nového rakouského státního dluhu – byly vydány tzv. anticipační šajny, tedy státní dlužní úpisy s nuceným kursem a tak rozšířeno oběživo o 45 miliónech zlatých⁵⁸.

Dalším krokem je mobilizace jak vojenská, tak hospodářských prostředků.

Co se mobilizace vojska týče, byla učiněna již na jaře roku 1813 předběžná opatření⁵⁹ a vytvořen observační (pozorovací) sbor v Čechách. O jeho zřízení bylo rozhodnuto již v únoru a jeho převážnou část tvořily, či měly tvořit jednotky rakouského pomocného sboru účastnícího se tažení do Ruska. Již 18. února byl generálnímu velitelství v Praze poslán rozpis zásob pro sbor⁶⁰. Dále byly v celé monarchii nařízeny odvody k vojsku. S celou řadou výjimek byli povoláváni muži mladší 40 let, svobodní i ženatí. V lednu 1813 měla rakouská armáda tabulkově 299 000 mužů a 9 762 důstojníků, během roku 1813 se plánovalo povolat do zbraně dalších téměř 300 000 mužů. Kromě odvodů k armádě byly u pluků formovány od května i pěší domobranecké prapory a jízdní jednotky domobrany. V Čechách a na Moravě bylo tehdy dislokováno 22 pěších pluků.⁶¹ Pokud jde o zřízení domobrany, vláda tím nesledovala nic jiného, než co možná nejrychleji a nejlaciněji připravit zálohu pravidelné armády, která by jednak po jejím odchodu na bojiště převzala její potlačovatelskou funkci a držela nutnou posádkovou službu, a jednak, přestože byla tato varianta původně při zakládání domobrany výslovně zakázána, aby mohla táhnout přímo do boje, rychle nahrazovat prořídle pluky, a to i za hranicemi země. Stav domobrany v celé monarchii byl patentem z roku 1808, jímž byla domobrana zřízena, a oběžníkem z roku 1811 stanoven na 71 510 mužů. Z toho

⁵⁶) BOLOM-KOTARI, Sixtus, Napoleonské války v paměti písmáků Vysočiny, in: Napoleonské války a historická paměť, Brno 2005, s.303.

⁵⁷) Vedle nařízení Zemského gubernia o zvýšení celních a mýtních dávek v Praze z 13.února 1813 ve prospěch obecní správy a policie, bylo 17.května vydáno povolení, podle něhož směl být vyháněn mimo Rakousko uherský vepřový dobytek, při zaplacení 60 % cla. (ŠVANKMAJER, Milan, Čechy a příprava Rakouska k válce roku 1813, in: HaV, 1958, s.590).

⁵⁸) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy a příprava Rakouska k válce roku 1813, in: HaV, 1958, s.590.

⁵⁹) Částečná mobilizace probíhala i v průběhu roku 1812. Kromě pomocného sboru mělo být povoláno do zbraně do konce roku přibližně 100 000 mužů. (WLASCHÜTZ, Wilhelm: Österreichs entscheidendes Machtaufgebot 1813, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.2, Wien 1913, s.5,16).

⁶⁰) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy a příprava Rakouska k válce roku 1813, in: HaV, 1958, s.591.

⁶¹) WLASCHÜTZ, Wilhelm: Österreichs entscheidendes Machtaufgebot 1813, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.2, Wien 1913., 205-206.

Čechy měly postavit 21 590, Morava a Slezsko 11 770 mužů⁶². Celkem bylo v Čechách 22 domobraneckých praporů a jejich základní kádr tvořili obyvatelé, kteří nedrželi hospodářství, „platicí daně“, neměli tělesnou vadu, nesloužili 20 let v armádě, nepřekročili 45 let věku, či neměli jinou úlevu, která by je zbavovala povinnosti v domobraně sloužit⁶³. Ve skutečnosti ale převážnou, původně neplánovanou, náplní práce domobrany bylo ošetřování raněných, zásobování armády a doprovod povozů s potravinami a pící. Pokud by tedy výše zmíněné předpisy a plány skutečně fungovaly, nemuselo se Rakousko obávat nedostatku rekrutů.

Daleko horším břemenem a problémem byla příprava po stránce hospodářské. Tak například hned jedním z nejpálčivějších problémů byl nedostatek střelných zbraní. Vojáků byl sice dostatek, ale nebylo je čím vyzbrojit. Dokonce se nakonec muselo přistoupit i ke krajnímu řešení odevzdání všech zbraní v osobním vlastnictví armádě⁶⁴. Nebyl to ale jen nedostatek zbraní, ve vojenských skladech byl i nedostačující počet uniforem a bot pro narychlo cvičené a stavěné pluky. Všichni ševci v Čechách museli tehdy všeho nechat, aby rychle splnili objednávku armády na 100 000 párů bot. Na tomto místě je třeba podotknout, že pro některé obchodníky je příprava na válku, a to i v natolik tíživé ekonomické situaci, ve které se monarchie nacházela, zlatým dolem. Velcí dodavatelé a majitelé obchodních domů se předháněli, aby to byli právě oni, kteří zajistí pro armádní erár sukno, textilie a uniformy⁶⁵. A nešlo jen o ty. Dalším dobře prodejním sortimentem v takových dobách je i ložní prádlo, přikrývky a další zboží pro nemocnice.

Tím se dostáváme k další oblasti, ve které musela vláda a gubernium prokázat svoji pohotovost. Jde o přípravu a aktivizaci již existujících nemocnic a urychlené vytváření dalších prostor určených ke koncentraci případných raněných vojáků. S tím souviselo i zřízení několika polních nemocnic připravených postarat se o největší a nárazové přívaly raněných. Není jistě bez zajímavosti, že zabránění některých soukromých zámků pro potřeby tzv. filiálek naráželo na odpor šlechty, jinak odhodlaně připravené bojovat do poslední kapky krve za svého císaře a hlavně proti „korsickému korzárovi“.

⁶²) WLASCHÜTZ, Wilhelm: Österreichs entscheidendes Machtaufgebot 1813, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.2, Wien 1913, s.83.

⁶³) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy a příprava Rakouska k válce roku 1813, in: HaV, 1958, s.592.

⁶⁴) 6. srpna vydalo zemské gubernium cirkulární nařízení o povinném odevzdání zbraní. (ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.172).

⁶⁵) Mezi nejčilejší armádní dodavatele patřili tehdy zejména pražští velkoobchodníci, například: Tuscani, Leidersdorfer, Strenger, Unschuld a další (ŠVANKMAJER, Milan, Čechy a příprava Rakouska k válce roku 1813, in: HaV, 1958, s.601).

Pro případ, že by se naše země stala cílem nepřátelského útoku, musely být také neprodleně opravovány stávající zemské pevnosti⁶⁶ a některá strategicky důležitá místa⁶⁷, jako třeba okolí Prahy či všechny labské a vltavské mosty⁶⁸, zajišťována polními opevněními. Na ty ale bylo potřeba urychleně povolát okolní, a někdy i velmi vzdálené, masy venkovanů. Obzvláště v době žní, kdy bylo potřeba každé ruky, bylo odčerpávání pracovní síly z venkova velmi nepříjemné a i samotné vrchnostenské úřady se mu všemožně bránily různými obstrukcemi, či je záměrně ignorovaly. Zaznamenané nářky i zbíhání z těchto „nucených prací“ jen znovu nepřímou naznačují naprostý nedostatek jakéhokoli nadšení a entusiasmu ze strany prostého venkovského lidu.

Jak jsme již naznačili, rok 1812 byl sice na sklizeň bohatý, ale i tak vojenské sklady zely v podstatě prázdnotou. A pro tak velké množství vojska, když se během jara observační sbor rozrostl na celou armádu⁶⁹, a navíc, když se očekával příchod dalších spojeneckých vojsk do země, bylo nutné, aby se do jejich vyživování vložilo gubernium. Litoměřicko a Lounsko nemohlo samo o sobě zajistit pro zde koncentrované divize (100 000 mužů) dostatek potravin. Podle zprávy gubernálního velitelství v Praze bylo třeba dodat do počátku srpna, kdy se očekávalo nové vzplanutí bojů, přes 47 000 rakouských centů⁷⁰ mouky na vaření, 147 000 centů mouky na pečení, 62 000 centů ovsu a 183 000 centů sena⁷¹. Pečení chleba po vsích v oblasti nestačilo a tak byly jednak zřízeny velké polní pekárny (v Praze, Benešově, Lounech, Litomyšli, Českém Brodě, Mladé Boleslavi a v Českých Budějovicích), jednak byly předepsané kvóty na chléb zasílány i do vzdálenějších oblastí, odkud se poté hotové pečivo dováželo. Takový chléb, který byl na cestě v povozech k hladovějícím vojákům někdy i několik dní na dešti a větru, rozhodně nebyl plnohodnotnou výživou. Za spotřebovanou mouku či obilí vláda sice garantovala plnou náhradu, například v podobě odečtu z daní, ale ta byla limitována tím, že na ni měli po válce nárok pouze ti, kteří se mohli vykázat úředním dokladem. A i tak byli poškozeni, neboť dostali náhradu v mírových

⁶⁶) Českým pevnostem bylo již 4.března 1813 poukázáno na tyto práce 255 666 zlatých (z toho Josefov-118 817 zl., Terezín 68 238 zl., Hradec Králové 18 012 zl. a Praha 50 598 zl.) (ŠVANKMAJER, Milan, Čechy a příprava Rakouska k válce roku 1813, in: HaV, 1958, s.598).

⁶⁷) Zároveň byly posílonány jejich posádky (WLASCHÜTZ, Wilhelm: Österreichs entscheidendes Machtaufgebot 1813, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.2, Wien 1913, s.244-245).

⁶⁸) Konkrétně mělo být opevněno povodí Ohře, od Terezína k Lounům, v okolí mostů u Mělníka, Velvar, v Praze v Bubenči a u Brandýsa nad Labem. (ŠVANKMAJER, Milan, Čechy a příprava Rakouska k válce roku 1813, in: HaV, 1958, s.598).

⁶⁹) Do konce května se pozorovací sbor, skládající se původně ze tří dílčích armád, rozrostl na kolos o více než 150 000 mužích. (WLASCHÜTZ, Wilhelm: Österreichs entscheidendes Machtaufgebot 1813, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.2, Wien 1913, s. 29-30).

⁷⁰) Rakouský cent se přibližně rovná 50 kilogramům.

⁷¹) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.63.

cenách, zatímco blížící se válka byla provázána trvalým vzrůstem cen⁷². O tom, jak složitě a zmateně muselo takto centrálně řízené obstarávání potravin probíhat, svědčí Vavákův zápis ze srpna: „*Když všichni odešli, přišla ze zámku cedule, toto nařízení mající, aby sedláci a jiní kontribuenti chléb pro vojsko doma ze své mouky pekli a na vykázané místo odváděli. A takž onehdy 27. juli odvádělo se staré žito v Mladé Boleslavi, nyní z nového doma se pécti. Má být těsta na jeden bochníček 4,5 lib. Odvádět se má 12. srpna v Chlumci, zdejší ves 320 bochníčků..... poznamenání, co se tohoto měsíce srpna z Milčic vydalo. Dne 12.srpna, chleba doma pečeného do Chrudimě se vezlo 320 porcí. 15.téhož – zase chleba doma peč.do Sobotky 440 porc. 18. téhož – sena do Hostiny za Klominem... 27 cent 20 t. do Králové Hradce sena 14 cent., do Jičina 103 cent., do Mladé Boleslavě 25 cent. zase zpachtováno. Item do Nymburka 26 cent. dáno, ova do Labského Kostelce 27 měřic dáno, opět sena tamž – 48 cent., zas do Mladé Boleslavi 19. cent., ova 18 měř. 26. srpna chleba též tam – 130 bochníčků, neb porcí. Některé dání sena a ova jsou zpachtované se Židy a za to mají být hned peníze a ktomu kontribuce na 8 měsíců hned zaplacená⁷³“.*

Nešlo ale pouze o potraviny, vojsko musí také někde spát, a nejlépe pod střechou. I v tomto směru byly do krajů, na jednotlivá panství, či do konkrétních vsí zasílány z gubernia přesné dispozice o pohybech vojsk a o jejich nutném ubytování. Je zcela zjevné, že tyto dispozice byly přesné pouze na papíře. Vavák si například spočítal, že v době od 18. dubna do 1. srpna 1813 bylo jen u něho na „numeru 14“ celkem 535 vojáků přes noc, kterým musel také dávat jíst⁷⁴. Podobně i Pamětní kniha hlinecká zaznamenává, že po vsích bylo na jaře 1813 mnoho vojáků. „*Roku 1813 měsíce máje přešlo dost vojska do Čech, že bylo slyšet, že jich měli na 20 nebo 30 mužích ve stavení...*“⁷⁵

Čím více se blížil 10. srpen a s ním pravděpodobná obnova války za rakouského spoluúčastnictví, tím více se stupňovaly nesnáze českého lidu nejen s obstaráváním potravin a ubytováním domácích i spojeneckých vojsk, ale tak jak se jednotlivé oddíly rakouské armády posouvaly ze svých prozatímních stanovišť ku Praze, Brandýsu nad Labem a Mělníku⁷⁶, tak čím dál více zatěžovaly komunikace a znesnadňovaly zásobování a dopravu. Vavák si poznamenal, že dělostřelci, kteří již od dubna leželi u Kolína, hnuli se 8. srpna ku

⁷²) O jak velké zdražení šlo, je patrné z následujících čísel: cena za 1 rak.cent sena v červnu byla 1 zl. 21 kr.: Jen o týden později už to byly 2 zl.21 kr. a o další týden 2 zl., 29 kr. (ŠVANKMAJER, Milan, Čechy a příprava Rakouska k válce roku 1813, in: HaV, 1958, s.603).

⁷³) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy a příprava Rakouska k válce roku 1813, in: HaV, 1958, s.602.

⁷⁴) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy a příprava Rakouska k válce roku 1813, in: HaV, 1958, s.601.

⁷⁵) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy a příprava Rakouska k válce roku 1813, in: HaV, 1958, s.602.

⁷⁶) O pohybech rakouských vojsk viz. Anhang XIII.,XVII.,XVIII.,XX., ve WLASCHÜTZ, Wilhelm: Österreichs entscheidendes Machtaufgebot 1813, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.2, Wien 1913.

Praze a Brandýsu, *“t.j.kusy a vozy s municí a sice, když ten tah, jenž na Brandejs šel, již v Poříčanech měl svůj předek, ještě zadek z Dobřichova nevycházel”*.⁷⁷“

Nikoli posledním, ale snad posledním z významných negativ, která sebou přinesla příprava na boje v roce 1813, byl i značný počet dezertérů a zajatců skrze Čechy procházejících. Většinou šlo o vojáky napoleonské armády, ponejvíce o Poláky, Italy a říšské Němce. Koordinovaně, či naprosto na vlastní pěst ustupovali z Polska a Pruska před postupující rusko-pruskou armádou. Za stavu stále ještě trvajících rakousko-francouzského spojení používaly tyto jednotky rakouského území, aby se vyhnuly obklíčení a zajetí.⁷⁸ Nelze pochybovat, že příliv uprchlíků, silný zejména na severní hranici, od Rumburka po Náchod, ještě zvyšoval válečné zatížení a strádání venkovského lidu, který měl, jak jsme ukázali, dostatek příčin, aby nebyl nikterak nadšen perspektivou blížící se války. Jednalo se o obecný odpor, nebo byli jeho nositeli pouze ti, přes jejichž statky a polnosti přecházela vojska, která museli ubytovat a nakrmit? A co jiné vrstvy obyvatel? Jak se na plánované obnovení bojů, s největší pravděpodobností se současným spojencem Francií, dívala šlechta? A měšťanstvo?

4) Vnímání války

Abychom pochopili vztah českého lidu k blížící se válce, musíme na problém nahlížet pod zorným úhlem předešlých let, kdy se postupně, více či méně, měnil vztah jednotlivých vrstev na události, ke kterým docházelo ve Francii a na Západě obecně. Reakce většiny obyvatel českých zemí na Francouzskou revoluci byla zpočátku váhavá. Jednak proto, že zprávy o dění přicházely do Čech s velkým zpožděním, a to buď prostřednictvím účelné propagandy, nebo ústy přímých účastníků-emigrantů. Navíc přestože byly vzdělané vrstvy ovlivněny osvícenskými idejemi, revoluční násilí je odpuzovalo. Městské a venkovské obyvatelstvo středních tříd bylo uspokojeno výsledkem josefinských reforem, obzvláště poté, co Leopold odvolal jejich nejradikálnější výstřelky. Domácí šlechta byla v drtivé většině solidární se svými francouzskými protějšky. Také Leopoldova a posléze Františkova korunovace uklidnila české státoprávní cítění. Počínající národní hnutí naplnily optimismem některé kroky ve prospěch češtiny. Ideálem většiny obyvatel českých zemí tak nebylo

⁷⁷⁾ PRÁŠEK, J. V., *Po stu letech*, Praha 1913, s.41.

⁷⁸⁾ ŠVANKMAJER, Milan, *Čechy a příprava Rakouska k válce roku 1813*, in: HaV, 1958, s.604.

revoluční řešení, ale cesta postupných reforem prováděných osvícenským panovníkem a realita jim doposud dávala za pravdu. Venkov byl ovládán ještě pozdně barokní mentalitou, věřil v božský původ královské moci, na války pohlížel jako trest seslaný Bohem za lidské hříchy a na boží vůli záležel i jejich výsledek ovlivnitelný pokáním a modlitbami. Nedostatečný politický rozhled je patrný i na řídkých případech známých verbálních projevů o revoluci. Z nich vyplývá, že český a moravský venkov na Francii hleděl prizmatem svých zkušeností a věřil, že revoluce propukla ze stejných příčin a řeší stejné problémy, které sužují poddané v českých zemích – např. že revoluce osvobodí poddané od roboty a od Židů.⁷⁹

Následující roky neúspěšných válek s Francií postupně drobily v podstatě ilegální ostrůvky nadšenců a obdivovatelů Francie a posléze i císaře Napoleona⁸⁰. Pokud se v následujících letech objevil nějaký výrok, událost či jiný projev sympatií, vždy se jednalo o odrazy vnitřních poměrů převážně sociálního nebo hospodářského rázu, ve kterých Francie a její císař sloužili pouze jako mediátor či varovný obraz. Pověst o tom, že „*Bonaparte dá plnou svobodu jednomu každému*⁸¹“, si kronikář Jan Vavák sice zapsal až roku 1810, ale je zřejmé, že se podobné „výkřiky“ objevovaly již dříve, povětšinou v době a oblastech, kterým hrozil bezprostřední francouzský vpád. Jistě však nebyly důsledkem přehnaného frankofilství, či obdivu k Napoleonovi. Byly pouze jen vyjádřením sociálních tužeb prostého lidu, povětšinou z úst tradičních nespokojenců a buřičů⁸². V této souvislosti je například znám „buřičský Otčenáš“ opavského doktora práv Augusta Eltza: „*Otče náš, císaři Františku, který se kymácíš na trůnu, znesvěceno budiž jméno Tvé, přijď k nám brzy lepší říše...a odpusť nám naše nadávky, jakož i my odpouštíme snížení hodnoty bankocetlí a neuvoď nás již v pokušení šajny, ale zbav nás konvenční měnou všeho zlého*⁸³.“ Nejedná se o žádný vlastizrádný

⁷⁹⁾ RAK, Jiří: Napoleonské války a počátky národního obrození, in: Napoleonské války a historická paměť, Brno: 2005, s.193.

⁸⁰⁾ Jedním z mála veřejně známých obdivovatelů byl například časlavský daňový ředitel Josef Ferdinand Opitz. Jinak obecně vřelejší přístup k revoluci a francouzskému císařství měli čeští nekatolíci, i některé jejich obžaloby z nedostatku patriotismu a loajality je třeba odmítnout. Vždy totiž zachovávali věrnost habsburskému domu a není znám jediný případ, že by se s francouzskými vojsky bili méně srdnatěji, než jejich katoličtí spolubojovníci.

⁸¹⁾ VAVÁK, František, Jan, Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770-1816, Praha 1938, s.232.

⁸²⁾ Více o vztahu Čechů k francouzské revoluci a císařství viz.: KUTNAR, František, Obrozené vlastenectví a nacionalismus, Praha 2003., KUTNAR, František, Sociálně myšlenková tvářnost obrozeného lidu, Praha 1948., MAUR, Eduard, Kronikářské záznamy lidové proveniencce jako historický pramen, in: Historická díla I., Plzeň 2006, s.76-97., POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha 1971.

⁸³⁾ ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.18.

chvalozpěv císaře Napoleona, August Eltz si prostě pouze stěžuje na hospodářskou situaci⁸⁴. Ta, sama o sobě již velmi špatná⁸⁵, zhoršila se navíc po roce 1809.

Tímto rokem se pro Rakouskou monarchii zásadně mění nejen politická orientace, ale i obchodní a hospodářská situace. Porážkou ve válce, v níž zůstalo Rakousko v boji s „korsickým uchvatitelem“ osamoceno, nejenže ztratilo rozsáhlá území, ale muselo se též připojit ke kontinentální blokádě. Také naprosté obrácení politického kurzu, zosobněné knížetem Metternichem a ztvrzené Napoleonovým sňatkem s arcivévodkyní Marií Luisou, nebylo pro masu lidu léty navyklého nahlížet na Francouze a jejich revoluci jako na úhlavní nepřátele trůnu jednoduché vstřebat a hlavně pochopit. Byla to najednou doba, kdy naopak kritické vyjadřování na účet nového spojence stalo se nevhodným až nežádoucím. K tomu si musíme připočíst zprerthání dosavadních obchodních svazků, například s Velkou Británií a jejími koloniemi, a nutné hledání nových odbytišť a trhů. S tím je spjato i hledání náhražek za suroviny, kterých se vlivem zákazu dovozu anglického zboží nedostávalo. Nejznámějším příkladem jsou pokusy o nahrazení třtiny v procesu výroby cukru, kdy se přes javor, břizu a červenou dospělo až k řepě bílé.

Oficiální postoj dvora, vlády a nejvyšších státních představitelů úředníků byl, s výjimkou „diplomatického přemetu“ v mezidobí let 1809 a 1812, jasný a pevný. Francie a Napoleon byli hrozbou jak politickou, vojenskou a hospodářskou, tak i sociální. „Strašidlo revoluce“ bylo dlouho v hlavách vládnoucí elity. A obzvláště v prvních letech válek není zcela zřejmé, zda se cítí více ohroženi nepřátelskými vojsky, či případně revolučně rozvášněným vlastním lidem. Od roku 1808, kdy byla založena domobrana, se sice datují první krůčky směrem k lidu jakožto případnému vojenskému činiteli, ale hranice mezi úspěchem a katastrofou pro případ, že by se ozbrojené masy zcela vymkly kontrole, byly nezřetelné. Proto se se od trvalé sázky na lid, coby zbraně v rukou vládnoucí elity, upustilo. Jednak byla tato politika na hony vzdálena koncepci ke kormidlu se dostavujícímu Metternichovi, a jednak její úspěch byl v habsburské monarchii, v tomto národnostním slepenci, pochybný. Tak se, narozdíl od Ruska nebo Pruska, neobjevovala žádná hesla burcující lidové vrstvy jakožto hlavního zdroje národa⁸⁶, pouze se probouzel celoříšský i místní patriotismus. Zde máme na mysli například oživování husitských tradic za účelem

⁸⁴) V souvislosti s těmito případy upozornil viceprezident vídeňského cenzurního úřadu Hager české gubernium, že „různá zjištění se zdají potvrzovat, že jdou někteří lidé, kteří se zvláště zabývají tím, že líčí velmi nepříznivě současnou situaci sátu. Vyvolávají nejruznější obavy a podněcují malomyslnost.“ Tyto lidi je třeba sledovat a potrestat je. (ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.18).

⁸⁵) Viz.předcházející kapitola.

⁸⁶) Zde máme na mysli odmítnutí návrhu k přistoupení k tzv.kališské deklaraci z února 1813, která byla společným dílem rusko-pruským a demagogicky proklamovala heslo boje za „svobodu“ proti Francii a která se obracela k jednotlivým evropským národům.

uvědomění Čechů, jakožto dílčího národa monarchie a povzbuzení k boji, podpořeném tradicí „velikých vojevůdců“ dějin – Jana Žižky či Prokopa Holého. Je nad slunce jasné, že ihned po vítězných bojích a vídeňském kongresu byl Žižka a jiní kališníci „odmrštěni“ zpět na smetiště dějin. Pokud jde o konkrétní osoby z řad elity, ohnivé to odpůrce Francie a rodu Bonapartů, je nutné připomenout z dynastických kruhů arcivévodu Jana, oblíbeného v alpských zemích. Jihoslovanské země burcoval záhřebský biskup Maxmilián Vrhovác. Ve Vídni byl jakýmsi centrem protifrancouzského smýšlení salon kněžny Bagrationovy⁸⁷.

Šlechta a duchovenstvo bylo naladěno bojovně protinapoleonsky. Souviselo to s jejich obrazem francouzského císaře jako pokračovatele ideálů revoluce, v horším případě jako s usurpátorem, bez špetky respektu vůči legitimitě. Velká část české šlechty mohla svoje postoje postupně prezentovat na bojištích proti francouzským plukům, nebo se, v podobě velvyslanců a zvláštních emisarů, pokusit nepříteli škodit aspoň diplomatickou a politickou cestou. V rámci válečných příprav v roce 1813 byla dokonce zřízena i česká šlechtická garda, určená k ochraně panovníka, pokud by byl přítomen v Čechách.

Se zřízením vlastních formací přispěchalo i měšťanstvo. Zde máme na mysli zřízení pražské městské gardy v říjnu 1813, která byla zbudována na základě stávajících měšťanských ostrostřeleckých jednotek. Měla pět praporů po čtyřech rotách a po odchodu pražské posádky do pole převzala její strážní a pořádkovou funkci na Hradě a ve městě⁸⁸. V tomto případě se ale spíše nejednalo ani tak o vyjádření odhodlanosti bojovat proti nepříteli, jako spíše o odhodlanost bránit a udržovat pořádek v milovaném městě, bez ohledu na nepřitele. Měšťanstvo a inteligence obzvláště byly totiž zasaženy osvícenstvím a revolučními ideály nejvíce. Nemůžeme tu ale mluvit o plném pochopení. Spíše se jednalo o jakýsi závan, povrchní vnímání „módního trendu“ ducha liberalismu. Revoluční praxe, důvěra ve vlastní stát a panovníka, lojalismus a patriotismus, tradice a zajištěný mírný životní standard, to byly příčiny toho, proč i měšťanstvo a inteligence stály pevně na straně protinapoleonské. Postoje budoucích i tehdejších českých obrozenců a osvícenců k císaři Francouzů a k válce byly vlažné. Pokud se jeho, tedy i evropská politika, nedotýkala českého prostoru a českých problémů, byli zcela lhostejní. Velké válečné i politické události komentovali bez citových projevů sympatií či naopak odporu. Příkladem je až reportážně strohý zápis Jana Jeníka z Bratřic, týkající se dvou velkých střetnutí u Lützenu a Budyšína z jara roku 1813. *„Když přišel Napoleon, hned do nich šťouchnul a ted' následovala opět krvavá bitva, kterou Napoleon zase vyhrál a tudy znovu nepřitele přemohl a donutil do*

⁸⁷) PRÁŠEK, J.V., Po stu letech, Praha 1913, s.13.

⁸⁸) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.73.

*hloubky země slezské, bez prodlení coufati neb retyrívovati*⁸⁹.“ Na nějaké větší projevy sympatií ze strany inteligence nebyla nejen vůle, ale ani prostor.

O dobré úrovni rakouské tajné policie tehdejší doby není důvodů pochybovat. Byl to Antonín hrabě Pergen, který již za císaře Josefa II. vytvářel pro ni moderní organizační podmínky, a který jako první rakouský policejní prezident mohl v tomto ohledu opět rozvinout svoji činnost⁹⁰. A nebyla to jen funkce kontrolní a preventivně potírací, policie měla roku 1813 také zjišťovat, s pomocí gubernia a krajských hejtmanství, náladu obyvatelstva a zkoumat jeho postoje a názory na případnou další válku. A to nejen v Čechách a zbytku monarchie, ale i v zemích okolních⁹¹. Nešlo ale pouze o obecné nálady, jak se postupně stávala představa účasti Rakouska v nadcházející válce reálnější, staly se obzvláště Čechy místem, bohatým na nejrůznější špióny, tajné emisary, či „lobbisty“. Jen Praha se již dávno předtím hemžila značným počtem emigrantů, ponejvíce těch, kteří nemohli vést boj proti napoleonské Francii v okupované vlasti⁹². Rakouská vláda jejich přítomnost tolerovala a vůči připomínkám z Francouzské strany byla lhostejná, navíc se někteří emigranti mohli těšit otevřeně podpoře některých vlivných českých šlechticů⁹³.

Zcela specifickou otázkou je vztah k válce ze strany intelektuálů, v jejichž prostředí se začínal rodit pocit slovanské vzájemnosti. Obzvláště silně zaznívá tento prvek v době, kdy bylo proti Rusku zahájeno velké tažení roku 1812. Josef Jungmann například v této válce vidí zpočátku jedinečnou příležitost pro obnovení samostatného polského státu. „*Rusům ovšem nadále přeji, to však mě ještě poněkud spokojuje, že nevyhrají-li oni – Poláci vzrostou, a tamti – přec nezaškodnou*“⁹⁴.“ Jak přicházejí do Čech první oficiálnější zprávy o pravém stavu francouzské armády, nezná Jungmannova radost mezí. V jeho očích šlo o jednoznačný důkaz „slovanské udatnosti“. Lze si snadno představit, že se nejen v jeho mysli, obzvláště poté, co se na jaře následujícího roku začaly objevovat vítězně postupující ruské armády, vytvářely

⁸⁹) POLIŠENSKÝ, Josef - ILLINGOVÁ, Ella, Jan Jeník z Bratřic, Praha 1989, s.262.

⁹⁰) POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha:Svoboda 1971, s.180.

⁹¹) Loketský krajský hejtman hrabě Ehrenburg dostal již v prvních dnech ledna 1813 z Vídně příkaz, aby zajistil získávání zpráv o bojích protinapoleonské koalice a o veřejném mínění v cizině. Stejně úkoly dostali i ostatní hejtmáni příhraničních krajů a policejní komisaři v Teplicích a Karlových Varech. K financování této špionáže byla prezidentu českého gubernia poukázána mimořádná záloha „na tajné výdaje“. (někteří špióni: teplický měšťan Johann Heller, poštovník v Petrovicích von Hausen, ředitel školy Gottfried Lehs, svobodný pán von Briesen či obchodník Graff vyslaný do Vratislavi, (ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.67.)

⁹²) K nejznámějším patřil politicky činný baron Stein, vypuzený z Pruska po ponižující porážce v roce 1807, z osobností kultury například skladatelé Abraham Mendelsson-Bartholdy a Carl Maria Weber, filozof Johann Fichte, nebo třeba frankfurtský finančník Rotschild. (POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha:Svoboda 1971, s.164).

⁹³) Ať už jimi byli Kašpar a František ze Šternberka, hrabě Černín, nebo František Kolowrat. (POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha:Svoboda 1971, s.164).

⁹⁴) RAK, Jiří: Napoleonské války a počátky národního obrození, in: Napoleonské války a historická paměť, Brno: 2005, s.206.

fantazijní představy, že tito muzici v zelených uniformách nesou na svých bodácích osvobození a sjednocení všech svých slovanských bratrů. A nešlo jen skryté o myšlenky, někdy se mohla slovano- a rusofilie prezentovat zcela veřejně, a to i s posvěcením úřadů. Již v roce 1813 přinášejí Pražské poštovské noviny a Hromádkovy prvotiny statě o ruských dějinách a o statečném odporu ruského lidu proti Napoleonovi. Josef Jungmann také překládá některé Herderovy pasáže o Slovanech a Václav Hanka publikuje knížku o ruských dějinách.⁹⁵ Bez zajímavosti není ani událost, jež proběhla v roce 1814 v Hradci Králové u příležitosti oslav míru. Byl zde osvětlen nápis oslavující vstup spojenců do Paříže jako důkaz slovanské síly. „*Kdož chce Slávův sílu znáti, musí v Paříži se ptáti*“⁹⁶.

Nešlo ale pouze o ruské vojáky. V roce 1813 se na naše území dostali příslušníci snad všech evropských národností⁹⁷. Bezsporně zajímavým rozptýlením bylo pro český venkovský lid setkání s příslušníky východních národů ruského impéria. V těžkých dobách, kdy krajem procházely početné armády, které žily na účet převážně prostého venkovského lidu, byla i například takováto zdánlivá drobnost důvodem k veselosti a chvilkovému zapomnění na každodenní strasti.

V představách prostého venkovského člověka byla válka něčím zároveň tajemným, čehož podstatu ani principy nechápal, a současně něčím strašným, co na něho buď přímo doléhalo, nebo něco, co si dokázal jako strašné a ukruté alespoň zprostředkovaně představovat. Neznal ani nechápal přirozené, hospodářské, mocensko-politické či ideologické příčiny, nýbrž zcela v duchu své náboženské víry v ní viděl cosi jako Boží bič, trest, jímž stíhá Bůh lidstvo za jeho hříchy a za obecně nepotrestané zlo. Proto i sám prostý člověk přijímal tíhu války jako nutný a spravedlivý úděl, který je, jakožto hněv Boží, nutné odevzdaně přetrpět a který může být jen po určitém odpykání trestu a modlitbou sňat z lidstva. Válka je v jeho očích také jakási soukromá hra pánů, monarchů, vládnoucích jedinců a lid je pouze trpným objektem, který vše snáší⁹⁸. S tím souvisí i častá singulární jména, reprezentující jednotlivé strany (např. „Francouz na Rusa“ táhnul), která vyjadřují individualisticky chápané pojetí válečného dění. Téměř s železnou pravidelností se také objevuje slůvko „naši“, pokud jde o popis vojsk habsburského mocnářství. Je tím

⁹⁵) Napoleonské války a české země, Praha 2001, s.62.

⁹⁶) RAK, Jiří: Napoleonské války a počátky národního obrození, in: Napoleonské války a historická paměť, Brno: 2005, s.206.

⁹⁷) Jak může být někdy dosti obtížné stanovit národnost u vojáků, kteří, procházejíc danou lokalitou, zaujali kronikáře natolik, že jejich pobyt zaznamenal, dokazuje následující Vavákův zápis z 9.června 1813. Tehdy prý táhla Milčicemi jízdní garda saského krále, kteří „*velmi pilně po francouzsku sobě vedli*“. (ŠVANKMAJER, Milan, Čechy a příprava Rakouska k válce roku 1813, in: HaV, 1958, s. 601). Dle zápisů Franze Schwana šlo však s největší pravděpodobností o jeden z hulánských pluků ze sboru knížete Poniatowského. (Scenen aus der französisch-pohlischen Invasion in der Gabler Gegend in August 1813, s.1).

⁹⁸) KUTNAR, František, Sociálně myšlenková tvářnost obrozeneckého lidu, Praha 1948, s.115.

vyjadřována identifikace se státním celkem⁹⁹. Na druhou stranu jsou ale velmi časté obraty jako: „bojovat za našeho krále“, nebo dokonce „české vojsko“. Tyto prvky lidového hodnocení vojenských a politických událostí nejsou zajisté samoučelné a ani nevyjadřují žádné patriotické politicky uvědomělé smýšlení. Jsou spíše odrazem omezeného horizontu chápání, něčím, co bych nazval „lidovým centralismem“.

Obecně lidové hodnocení vychází převážně z osobní bezprostřední zkušenosti, na něž má sice státní propaganda vliv, nicméně pouze dočasný a nikdy se jí bezezbytku nepodaří „překrýt“ obzor, kterým lidové prostředí vytváří svůj zcela specifický pohled na věc. Specifický hned v několika oblastech¹⁰⁰.

Zprvė nereaguje na jednotlivé dílčí události a povětšinou zcela pomíjí diplomatické akty a jednání. Drobných politických změn si všímá pouze okrajově.

Zadruhé lidové myšlení jen velmi zvolna reaguje na dynamické změny vysoké politiky. Obzvláště v době napoleonských válek, kdy se, doslova ze dne na den, měnily hranice států, lidové prostředí si události „upravovalo a deformovalo“ do formy, která byla blíže jejich naturelu a horizontu myšlení. Znalost konkrétních faktů a jejich analýza je nahrazována moralizujícími soudy, často přenesenými a uplatnitelnými v domácím prostředí.

Posledním z charakteristických rysů lidového pohledu je moment, který František Kutnar nazývá „maximalistické hodnocení absolutního zničení“.¹⁰¹ Lid jen s obtížemi strukturovaně hodnotí, málokdy je schopen vytvořit a vnímat škálu určitého jevu. Proto tedy například v roce se špatnou úrodou, když hovoří o ztrátách, používá spojení “všecko zimní zasetí...” Lidový kronikář si také, pokud se jeho ves stala cílem rekvizice dobytka, zapsal: „žádný dobytek nám nezůstal“. Pokud bychom chtěli uvést konkrétní příklad, nabízí se zápis sedláka Martina Nováka z Dřínova hodnotící roky 1813 a 1814 slovy: „*Ještě jednou povídám, že nejsem ve stavu to zlé popsat, s kterým česká zem toho času zápasila, neb co toho času bylo, nebylo snad, co se zem česká usadila*“¹⁰².

Zvláštní skupinu obyvatel se zcela specifickým pohledem na blížící se válku a francouzského císaře je armáda. A zde narážíme na problém typizace. Pokud bychom chtěli popsat způsob, jakým nahlížela armáda na tyto jevy, museli bychom armádu jako celek rozčlenit. Pohled vysokého důstojnictva, povětšinou z řad šlechty, po prohrané válce z roku

⁹⁹) MAUR, Eduard, Kronikářské záznamy lidové provenience jako historický pramen, in: Historická dílna I., Plzeň 2006, s.89.

¹⁰⁰) Více o lidovém hodnocení viz.: KUTNAR, František, Sociálně myšlenková tvárnost obrozeneckého lidu, Praha 1948., MAUR, Eduard, Kronikářské záznamy lidové provenience jako historický pramen, in: Historická dílna I., Plzeň 2006, s.76-97, POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha: Svoboda 1971.

¹⁰¹) KUTNAR, František, Sociálně myšlenková tvárnost obrozeneckého lidu, Praha 1948, s.112.

¹⁰²) MAUR, Eduard, Kronikářské záznamy lidové provenience jako historický pramen, in: Historická dílna I., Plzeň 2006, s.86.

1809 a po třech letech v de facto pozici francouzského vazala, dychtící po pomstě a odplatě, se zcela diametrálně lišil od pohledu prostých vojáků. Rekruti, jejichž základní kádr tvořili nádeníci ze vsí a řemeslníci z měst, nebyli nijak nadšeni pro službu v armádě či domobraně. Raději riskovali nebezpečí trestu a mnohdy i těžký život dezertéra, či vyhnance. Rozsah dezerce byl obzvláště v roce 1813 tak velký, že nakonec poté, co se represivní opatření minula účinkem, musel císař vydat tzv. generální pardon, platný od 29. října 1813 do 31. ledna 1814 včetně¹⁰³.

Souhrnem je tedy zřejmé, že většina společnosti, co se kvantitativně, bez ohledu na participaci na politickém, kulturním či veřejném životě týče, byla v názoru na Napoleona politicky lhostejná. Výjimku tvořila elita, ať už z řad armády, duchovenstva či společnosti. Inteligence a kulturně činní jedinci si na válečných letech všímali, a tedy se i věnovali zpravidla jiným momentům, než aby aktivně pracovali na kritice napoleonské politiky. Výjimkou tvoří ta skupina, která k tomuto přistoupila, ať už z důvodů existenčních, nebo ideových, a propůjčila se oficiální propagandě. Ale i ta, jak jsme ukázali, měla vliv značně omezený. Válka byla v očích většinové společnosti jevem zásadně negativním, ať už z hospodářského, sociálního či dokonce mravního hlediska. A byl-li Napoleon jejím reprezentantem, pak musela česká společnost negativně vnímat i Napoleona. Ne tedy jeho osobně, jeho politiku, názory nebo jeho tvůrčí i destruktivní kroky, ale to, s čím byl neodmyslitelně spjat.

5) Vpád francouzských vojsk do severních Čech

Dle znění úmluvy o příměří mělo být nepřátelství zahájeno sedmý den po vypršení stanovené lhůty, tj. 17. srpna. Tento týden posledního sbírání sil a oddechu kvitovaly ponejvíce zřejmě ruský a pruský generální štáb. Ze Slezska, které bylo vytráveno téměř do krajnosti, mohlo být přesunuto do Čech velké množství vojska¹⁰⁴. Čechy byly totiž zatím „relativně nedotčeny“. Pokud jsme již výše popsali, jak moc byla česká kotlina zatížena

¹⁰³) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy a příprava Rakouska k válce roku 1813, in: HaV, 1958, s.596.

¹⁰⁴) Jednalo se o bezmála 150 000 spojeneckých vojáků (GLAISE v. Horstenau, Edmund, Feldzug von Dresden, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.3, ien 1913,s.323).

dosavadními vojenskými přípravami, a stále byla ještě považována za dostatečně způsobilou pro přijímání dalších vojsk a nevhodnější jakožto tyl hlavních spojeneckých vojsk, lze si jen domýšlet, jak moc byly oblasti, kde se již bojovalo, nebo kde již armády „ležely“, jako například Slezsko, zpustošeny a vyjedeny. Po všech hlavních silnicích od Kladska k Broumovu a k Náchodu, od Lanžhota k Trutnovu, od Zhořelce a Žitavy k Jablonnému a Mladé Boleslavi valily se proudy Rusů a Prusů¹⁰⁵. Nejen pěchota a jezdeckvo, ale samozřejmě i dělostřelectvo, trén a jiné ekvipáže.¹⁰⁶ Například jen ve dnech 16. a 17. srpna prošlo skrz Poděbrady 36 000 mužů.¹⁰⁷ Jelikož se jednalo přeážně o ruské jednotky, začíná se tehdy, počátkem srpna, historie „česko-ruského sbratření“ z roku 1813.¹⁰⁸ Úryvek z Knihy pamětní Matěje Šadka nám ukazuje, jak vypadal prvotní dojem z nekonečných zástupů vojáků ruského imperátora: „*Vojsko leželo na polích, jakoby zelené sukno přes ně byl přetáhl. Kozáci jezdili a kde jetel, oves, neb hrách a vikev byla, vše bud' si sami síkli, neboť i kosama zaopatření byli. Tu bylo viděti divného pronárodu, kozáků, Kalmyků a asiatských mouřenínů...*“¹⁰⁹

Postupy jednotek, které měly posílit Českou armádu a vytvořit tak hlavní bojové těleso spojenců, probíhaly třemi směry¹¹⁰. První směřoval po ose Žaclěř – Trutnov – Hostinné - Nová Paka – Jičín – Sobotka - Mladá Boleslav - Mělník až k Velvarům. Tomuto uskupení veleli ruští generálové Wittgenstein¹¹¹ a Jermolov¹¹². Druhý sled pod vedením ruského generála Golycyna¹¹³ směřoval přes Broumov, Polici, Českou Skalici, Jaroměř, Nový Bydžov ke Kostelci nad Labem a třetí, z větší části tvořený pruskými oddíly a pod vrchním velením pruského generála Kleista¹¹⁴, postupoval přes Opočno, Hradec Králové, Poděbrady, Brandýs nad Labem až ke Kralupům nad Vltavou. Již 11. srpna překročily první jednotky u Trutnova, Broumova a Náchoda českou hranici¹¹⁵. V mezidobí mezi 19. a 22.srpnem se pak jednotlivé oddíly spojovaly s Českou armádou a v prostorách od Loun po Litoměřice organicky zapadly mezi rakouské divize. Jelikož se objevovaly zprávy o tom, že Napoleon se

¹⁰⁵) PRÁŠEK, J.V., Po stu letech, Praha 1913, s.47.

¹⁰⁶) O zatížení cest a komunikací viz. str. 17-18.

¹⁰⁷) PRÁŠEK, J.V., Po stu letech, Praha 1913, s.47.

¹⁰⁸) Viz.str.47.

¹⁰⁹) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.90.

¹¹⁰) Složení a přesuny spojeneckých ruských vojsk v GLAISE v. Horstenau, Edmund, Feldzug von Dresden, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.3, ien 1913, .14-19.

¹¹¹) Wittgenstein Petr Kristiánovič (1768-1842), kníže, polní maršál.

¹¹²) Jermolov Alexej Petrovič (1772-1861), generál dělostřelectva a pěchoty, diplomat a hrdina války 1812.

¹¹³) Golycyn I. Alexejevič (1771-1844), ruský generál pěchoty.

¹¹⁴) Kleist Friedrich von Nollendorf (1762-1823), pruský generál, velitel II.pruského sboru, za účast v bitvě U Přestanova a Chlumce mu Fridrich Vilém III. udělil hraběcí titul „von Nollendorf“ (tj.Nakléřovský).

¹¹⁵) Tento brzký pohyb, hned následujícího dne po vypršení lhůty o příměří lze vysvětlit užitím ohňových signalizačních zařízení.

chystá zaútočit se svými hlavními silami do Slezska¹¹⁶, rozložila se Česká armáda u Kuřích Vod, Dokez a Holan, předvoj se přesunul až k Lipé¹¹⁷. Rovina mezi velikými rybníky Dokezkým a Novozámeckým se středem v Provodíně byla brána v úvahu, pokud se jednalo o bojiště v nastávajících dnech. Dne 18.srpna se zde konala porada velitelů České armády, v níž bylo také rozhodnuto o dalším postupu, tj. k útoku přes Krušné hory na Drážďany.

Přesuny spojeneckých armád zhruba odpovídaly strategii, která byla nastíněna při jednání v Trachenbachu¹¹⁸. Všechny tři armády byly rozloženy ve velkém oblouku od západních Čech po Berlín. Jakékoli dispozice byly přísně tajné a o naprosté informační embargo, i mezi domácím lidem, se neúnavně staraly úřady a oficiální tisk. Důsledkem toho ale byla nepřipravenost ze strany příslušných panství a lidu na příchod velkého počtu spojeneckých vojsk. Dokonce i samotná informace o tom, zda je, či není válka, a případně proti komu, se veřejnost dovídala zprostředkovaně. Jako příklad uveďme úryvek z výše zmíněných pamětí Šadkových: „*Po 11.srpnu byl velký zmatek a nevědomost... a jak bude, jaký vojsko do Čech přijde... již všude přípravy k válce v rychlosti se strojily, že nevěděl žádný, zdaž válka proti Francouzům, neb Rusům vznikne. Nejedenkráté přijel pan landescomishar a nařídil, že potrava pro 30 000 mužů v našem městečku se opatřiti má ve čtyřech dnech. Hned ležení vyměřilo se od Sejkornice až k Vrchovině, v městě pak jen generálštáb ležel a sice 120 pokojů pro oficiři se vyčistit muselo*“.¹¹⁹ Jistě velmi svérázným způsobem se o zahájení válečného stavu s francouzským císařem dozvěděli obyvatelé velké části severních Čech. Když se do jejich měst a vsí začaly hrnout francouzské a polské plně ozbrojené pluky, chovající se jednoznačně jako na dobytém území, nebylo o tom, s kým vede jejich císař vojnu, pochyb.

Napoleon byl přesvědčen, že nejsilnější spojenecký útvar stojí pod Blücherovým velením ve Slezsku¹²⁰. Proti této síle však jen účelově zajišťoval pozice a sám se chystal na neočekávaný útok do Čech, zhruba směrem od Budyšina. Tímto krokem chtěl jednak rozdrtit Českou armádu, a jednak, a o to usiloval především, obsadit co největší území Čech, pokud možno i s Prahou, aby byla Rakousku zasazena taková rána, která by ho donutila jednat o

¹¹⁶) Viz.níže.

¹¹⁷) PRÁŠEK,J.V., Po stu letech, Praha 1913,s.51.

¹¹⁸) Vágní ujednání o koncepci se přetvořila na konkrétní postup na poradě v hlavním stanu 17.srpna v Mělníku. Výsledkem byl tzv.mělnický protokol, který přesně určil úkoly a rozmístění jednotlivých spojeneckých uskupení do následujících dnů. (GLAISE v. Horstenau, Edmund, Feldzug von Dresden, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.3, ien 1913,s.323-326).

¹¹⁹) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.87.

¹²⁰) GLAISE v. Horstenau, Edmund, Feldzug von Dresden, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.3, ien 1913, s.39.

separátním míru¹²¹. Operační základnou jeho armád se stala Horní Lužice od Drážďan až po řeku Bobru, přičemž sbory knížete Poniatowského¹²² a maršála Victora¹²³ zasahovaly již od Žitavy k českým hranicím. Již 17. srpna, tedy v den, kdy mohly znovu započít ofensivní manévry, se jednotky těchto dvou sborů přesouvaly do Čech a počaly pomalu obsazovat pohraničí. V tu chvíli stála proti nim pouze divize lehké pěchoty hraběte Bubna¹²⁴. Levý francouzský bok se skládal ze zhruba 100 000 mužů pod vedením maršálů Neye¹²⁵, Macdonalda¹²⁶ i Marmonta¹²⁷ a generála Lauristona¹²⁸. Za tímto uskupením stály gardy o celkové síle zhruba 24 000 mužů a záložní jezdecké sbory. Na obranu proti Bernadottově Severní armádě byly vyčleněny sbory maršála Oudinota¹²⁹ a generálů Bertranda¹³⁰ a Reyniera¹³¹.

Francouzský císař hodlal útok do Čech směřující přes Jizerské a Lužické hory k Turnovu řídit osobně. Dva výše zmíněné sbory na české hranici měly za úkol hlídat Českou armádu v jejích současných pozicích, tj. mezi Lipou a Labem. Za účelem rekognoskace okolí měl Napoleon 19. srpna poradu na vrchu Eckartsberk, nacházejícím se nedaleko od Žitavy. Zpráva o tomto se velmi rychle rozšířila po okolí. Lze si představit, jak přítomnost císaře působila na okolní lid. Kde je Napoleon, tam je i boj, a s ním strádání. Purkmistr z Hrádku Johann Niederle dokonce osobně předstoupil před Napoleona s prosbou o uchování oblasti.¹³² Tou dobou již do Jablonného vtrhla Kellermanova divize z předvoje sboru knížete Poniatowského a vypudila odsud rakouské vojáky, kteří zde byli ve značné početní nevýhodě. Večer téhož dne sjel Napoleon se svojí suitou a částí štábu z Eckartsberku do Jablonného. Na místní poště pak v sedm hodin přijal magistrátního radu Františka Turka a

¹²¹) Tyto alternativy nebyly zcela nereálné, vezmeme-li v potaz charakter Metternichovy zahraniční politiky, pro nějž utilitarismus a pragmatismus, s určitými pozitivními vyhlídkami pro rakouské mocnářství, byly daleko podstatnější, než jakákoli spojenecká ujednání.

¹²²) Poniatowski Jozef Antonín (1763-1813), kníže, maršál Francie, v tažení roku 1813 velitel VIII.sboru.

¹²³) Victor Claude Perrin, vévoda z Belluna, maršál Francie, v tažení roku 1813 velitel II.sboru.

¹²⁴) Bubna z Litic Ferdinand (1768-1825), hrabě, rak. generál původem z Čech.

¹²⁵) Ney Micheal (1769-1815), vévoda Elchingenský, kníže moskevský, maršál Francie, „nejstatečnější ze statečných“, po druhé Napoleonově abdikaci popraven za velezradu, v tažení roku 1813 velitel III.sboru.

¹²⁶) Macdonald Jacques-Etienne-Joseph-Alexandre (1765-1840), vévoda z Tarenta, maršál Francie, v tažení roku 1813 velitel XI.sboru.

¹²⁷) Marmont August Frédéric Louis (1774-1852), vévoda z Ragusy, maršál Francie, roku 1814 vydal spojencům Paříž, v tažení roku 1813 velitel VI.sboru.

¹²⁸) Lauriston Jacques Alexandre Bernard Law (1768-1828), fr.divizní generál, později maršál Francie. Napoleonův spolužák z Brienne, v tažení roku 1813 velitel V.sboru.

¹²⁹) Oudinot Charles Nicolas (1767-1847), vévoda z Reggia, maršál Francie, v tažení roku 1813 velitel XII.sboru.

¹³⁰) Bertrand Henri (1773-1844), fr.divizní generál, později maršál, roku 1798 byl s Napoleonem v Egyptě, roku 1813 po bitvě u Zhořelce se stal nástupcem ve velení sboru za padlého Jeana Baptistu Duroca, byl jedním z těch, kteří odjeli s Napoleonem na Sv.Helenu, v tažení roku 1813 velitel IV.sboru.

¹³¹) Reynier Jean Louis Ebenezer (1771-1814), fr.divizní generál, původem ze Švýcarska, v tažení roku 1813 velitel VII.sboru.

¹³²) PRÁŠEK, J.V., Po stu letech, Praha 1913, s.54.

farního administrátora Josefa Zückerta. Po krátké audienci a výslechu zjistil, že obyvatelstvo neví nic konkrétního a o událostech má pouze mlhavé představy. Jeho informativní mise by možná skončila zcela bezvýsledně, kdyby se náhodou nesetkal s jedním člověkem, který mu prozradil, že početné ruské a pruské oddíly jsou již v Čechách¹³³. Tato zpráva ho velmi nemile překvapila. O tom, že ještě 18. srpna, tj. den před eckartsberskou poradou, neměl přesné zprávy o příchodu rusko-pruských vojsk do Čech, a tedy ani o současné síle české armády, svědčí jeho dopis z 18. srpna adresovaný ministru války Clarkovi¹³⁴: „*Až do této chvíle máme jen matné zprávy o pohybech nepřítele. Říká se, že 60 000 mužů ruské a pruské armády vtáhlo do Čech a že car Alexandr přijel 15. srpna do Prahy.*“¹³⁵

Nemeškal, okolo desáté hodiny vyrazil z Jablonného a již druhý den byl Napoleon v čele svých jednotek tlačících na Blücherovu Slezskou armádu, kterou donutil ustoupit až k Javoru.

Mezitím však již probíhala rozsáhlá invaze vojsk sborů Poniatowského, Victora a Vandamma¹³⁶ do Čech. O tom, že proběhne, v prvních okamžicích snad pouze za účelem průzkumu bojem, rozhodl Napoleon již 16. srpna, kdy maršálu Berthierovi, náčelníkovi svého generálního štábu, zaslal příkaz, aby se druhý den přesunuly jednotky stojící na hranicích do Čech a obsadily města Rumburk, Šluknov, Jiřetín a Frýdlant. A tak se příslušná města postupně stávala oblastmi obsazenými francouzskými vojsky. Frýdlant byl tedy obsazen podle výše zmíněných záměrů již 17. srpna. Druhý den byly okupovány Rumburk a Varnsdorf. O dva dny později, tedy 19. srpna to bylo Jablonné v Podještědí, nazítřek následováno Libercem. Z větších měst byla obsazena ještě Česká Lípa, a to 23. srpna. Jedná se tedy o poměrně rozsáhlé území, které bylo relativně v krátké době zcela pod francouzskou kontrolou. Jednotky hraběte Neipperga¹³⁷, které měly za úkol krýt danou oblast, se zmožily pouze na lokální odpor a na většině pozic jim nezbyvalo, než bez boje ustupovat před mnohem početnějším nepřítelem.¹³⁸ Hrabě hned poslal maršálu Schwarzenbergovi

¹³³) Z pozdějších zápisů vyplývá, že tento jedinec byl posléze rakouskými úřady oběšen za vyzvědačství. (PRÁŠEK, J.V., Po stu letech, Praha 1913, s.54).

¹³⁴) Clarke Jacques Henri Guillaume (1765-1818), vévoda z Feltre, pozdější fr.maršál irského původu, ministr války francouzského císařství.

¹³⁵) ŠVANKMAJER, Milan, Napoleonská armáda v severních Čechách roku 1813, in: HaV, 1957, s. 259.

¹³⁶) Vandamme Dominique (1770-1830), fr.divizní generál, hrabě, roku 1813 zajat v bitvě u Chlumce, do Francie se vrátil roku 1814, Bourbony vypovězen a do roku 1819 žil v Americe, znám svoji hrubiánskou povahou a kořistnictvím. „*Bei der Bevölkerung der von ihm kommandierten Landesteile war er ob seiner Strenge und Härte und wegen des ungezügelten treibens seiner Truppen tief verhasst...*“ (EHNL, Maxmilian, Schlacht bei Kulm, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.4, Wien 1913,s.6).

¹³⁷) Neipperg Adam (1755-1829), hrabě, rak.generál-major, bojoval proti Francii na Rýnu a v Itálii. Od roku 1814 provázel Marii Louisu, Napoleonovu choť, od roku 1816 s ní žil na jejím panství v Parmě. S habsbursko-lotrinskou princeznou měl celkem tři nemanželské děti.

¹³⁸) Do severních Čech vpadlo přibližně 30 000 napoleonských vojáků. Proti nim mohl hrabě Neipperg postavit svých 5 600 mužů, povětšinou pěchoty a lehké jízdy, z pluků 2.lehké divize. Dále měl k dispozici asi 500 mužů

hlášení o invazi. Ten nechtěl narušovat strategické plány a tak obranu severních Čech vyztužoval zálohami. K tehdy strategickému mostu přes Labe u Mělníka byla přesunuta 2. ruská granátnická divize, dvě dělostřelecké roty a Čugujevský hulánský pluk.¹³⁹

Jelikož bylo, jak jsme již uvedli, primárním Napoleonovým záměrem pouze zjistit, co se v Čechách děje a proti jak silnému nepříteli by tu případně mohl stanout, odpovídaly tomu i instrukce jednotlivým velitelům invazních vojsk. Jejich prvním úkolem bylo zabavení dopisů na místních poštách a vyslání „deputací“ představitelů obsazených měst k Napoleonovi. Kromě již zmíněného rozhovoru s Johannem Niederlem¹⁴⁰ a deputací města Jablonného na místní poště, to byla především deputace města Frýdlantu¹⁴¹, která sice dorazila do Žitavy¹⁴², ale nebyla přijata, a především deputace liberecká. Ta patří k posledním z vyslychaných deputací a navíc se vyznačuje tím, že o svém rozhovoru s francouzským císařem učinila písemný záznam¹⁴³. Celkově však lze říci, že onen prvotní cíl francouzského vpádu, tj. získat co nejvíce zpráv o spojenecké armádě v Čechách a o úmyslech spojenců, nevyšel tedy zcela naprázdno, ale také mnoho nového nepřinesl. Již proto ne, že o tom, co se děje ve středních a středozápadních Čechách, sami měšťané Liberce, Jablonného a dalších měst mnoho nevěděli.

A tak vstupuje v realizaci druhý plánovaný cíl invaze, který lze spíše vytušit, než přesně zjistit. V Napoleonově instrukci z 20. srpna určené generálu Vandammovi, jenž měl zaujmout se svým sborem postavení u Jablonného, se říká: „*Jakmile se nepřítel dozví, že jsem byl v Jablonném, obrátí se k tomuto místu všemi svými silami. Maršál Saint-Cyr bude moci přijít generálu Vandammovi se dvěma či třemi divizemi na pomoc.*“¹⁴⁴ Události se však vyvinuly zcela opačně a masy vojsk České armády se nehnuly směrem k Vandammovi, nýbrž k Saint-Cyrovi, tedy směrem k Drážďanům¹⁴⁵.

různých pohraničních oddílů (ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.95).

¹³⁹) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.95.

¹⁴⁰) Císařovi rozhovory s „deputacemi“ se vedly povětšinou v duchu záplavy otázek po zdánlivě nepodstatných informacích, jako například: otázky na náboženské složení obyvatelstva v dané lokalitě, na postoj místních obyvatel k válce a k jejich panovníkovi, otázky na reminiscence na poslední místní válečné zkušenosti atd. Během této „smrště“ Napoleon vkládal zcela nečekaně zásadní otázky ohledně počtu a pohybu vojsk, ohledně stavu opevnění atd., vyslychaný povětšinou tedy ani nepostřehl změnu tématu a odpovídal zcela automaticky a bezelstně.

¹⁴¹) Vrchní správce Néměthy a první magistrátní rada Öhlman (POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha:Svoboda 1971, s.203).

¹⁴²) Císař zde v následujících dnech přebýval, jednak z důvodu, aby byl v přímém kontaktu a mohl velet jednotkám působícím proti Blücherovi, a jednak, aby mohl současně dohlížet i na invazi do severních Čech.

¹⁴³) Celý nebo jen částečně zkrácený záznam rozhovoru Napoleona s libereckou deputací viz. ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.99-105., POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha:Svoboda 1971, s.204-205, ŠVANKMAJER, Milan, Napoleonská armáda v severních Čechách roku 1813, in: HaV, 1957,s.258-272.

¹⁴⁴) POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha:Svoboda 1971, s.206.

¹⁴⁵) Viz.provodínské jednání spojeneckého generálního štábu z 18. srpna.

Kromě toho, že informace neputovaly z vnitrozemí k hraničním oblastem, neprobíhal tento pohyb pochopitelně ani opačným směrem. Do Prahy došly první nejasné zprávy o vpádu až 21. srpna. To když Zemské gubernium žádalo litoměřický krajský úřad, aby sdělil, zda se zakládají na pravdě zprávy o vpádu nepřítele do Rumburka.¹⁴⁶ Zároveň se zemské úřady snažily zabránit panice mezi obyvatelstvem a o nepřátelském vpádu nesmělo do novin proniknout ani slovo. Teprve 3. září, kdy byly již napoleonské oddíly zpátky v Lužici a ve Slezsku, oznámily K. k. Privilegirte Prager Oberpostamtszeitung, že ze severních Čech byl vyhnán nepřítel.¹⁴⁷ Ovšem zpráva o napoleonském vpádu se přesto rychle rozšířila po celé zemi. Důkazem toho je Vavákův zápis ve „Vejpisu paměti“: „...nyní přidám – to co v novinách nestojí. Dne 25. a 26. srpna francouzské silní komendy od Žitavy z Lužice do Čech vrazily, do měst Frýdlantu, Reichenberku, Jabloně a Mimoně se dostaly a tam na rychlost brandštairu, neb ohněplátu vynutily, v Reichenberku 21 tisíc zl., chtěly 50 tisíc, v Mimoni vzaly directora ze zámku a purkmistra z města, že 11 000 ložiti nemohli. Co Rumburku, Jabloni a Friedlandu vynutily, ještě nevím.“¹⁴⁸

Co nevěděl Vavák před téměř dvěma sty lety, dnes, s pomocí mnoha dostupných pramenů, můžeme bez větších potíží rekonstruovat. A nejen o Rumburku, Jabloněm v Podještědí a Frýdlantu, ale téměř o všech městech a jiných větších či menších lokalitách v oblasti. Po zdravé úvaze jsme se rozhodli pro geografické rozčlenění a prozkoumat zvlášť jednotlivé lokality.

Frýdlant byl obsazen 17. srpna oddíly mladé gardy francouzského generála Rogueta¹⁴⁹. Ještě před jejich příchodem uprchl značný počet obyvatel města do lesů. Přestože generál Roquet slíbil před radnicí shromaždivším se obyvatelům, že „nebojuje proti bezbrannému obyvatelstvu“ a navíc přes jeho známou ohleduplnost a cit pro humanitu, došlo přes noc k několika nepřístojnostem. Druhého dne vydal generál rekviziční rozkaz, podle něhož měl Frýdlant a okolní vsi kromě jiného dodávat jeho oddílům denně 3 tuny masa, 9 tun chleba, pálenku, seno, 12 000 porcí (!) dřeva, oves a slámu pro 4 000 koní.¹⁵⁰ Než mohla být tato kontribuce vybrána, byla divize generála Rogueta převelena do Liberce a jeho místo ve Frýdlantu měl převzít generál Umiński.¹⁵¹ Pokud bylo možné v souvislosti s chováním francouzských vojáků Roguetovy divize hovořit o ohleduplnosti, nedá se totéž ani zdaleka povědět o chování polských jednotek generála Umińského. Ten ihned po svém příchodu do

¹⁴⁶) ŠVANKMAJER, Milan, Napoleonská armáda v severních Čechách roku 1813, in: HaV, 1957, s.269.

¹⁴⁷) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.99.

¹⁴⁸) ŠVANKMAJER, Milan, Napoleonská armáda v severních Čechách roku 1813, in: HaV, 1957, s.269.

¹⁴⁹) Roguet Francois (1770-1846), hrabě, divizní generál.

¹⁵⁰) ŠVANKMAJER, Milan, Napoleonská armáda v severních Čechách roku 1813, in: HaV, 1957, s.266.

¹⁵¹) Umiński, Jan Nepomucen (1780-1851), polský brigádní generál, vůdce polského povstání v roce 1830.

města vydal rozkaz, v němž byla městu uložena další kontribuce. Tentokrát mělo být celkově připraveno na 8 000 mužů a 3 000 koní jeho divize. Přičemž nikterak nespecifikuje, jak si tuto přípravu představuje. Nicméně ihned a bez okolků mělo být připraveno 1 000 porcí pálenky a 1 000 porcí masa a zeleniny. Dále si pro sebe a své důstojníky vyžádal 50 lahví vína. Celý tento požadavek měl být dodán pod hrozbou násilné exekuce do jedné hodiny¹⁵². Dále generál Umiński direktivně upravoval život ve městě pod svoji správou. Oběžníkem bylo například zakázáno přechovávání střelných zbraní a dokonce i střelného prachu. Lidé se nesměli pouštět do politických hovorů o zde tábořícím vojsku a vstupovat bez povolení do jeho tábora. Pokud by někdo porušil některé z jeho nařízení, mohl být podle okolností dokonce popraven. Dne 20. srpna byla též polským generálem vybrána dvoučlenná deputace města a odeslána ke knížeti Poniatovskému do Žitavy.¹⁵³ Zatím ve Frýdlantu vypisoval brigádní generál Umiński další rekvizice. Tentokrát se týkal ošacení a zahrnoval 400 plášťů a 400 kalhot. Pokud by tato rekvizice nebyla splněna, mělo být vybráno na 5 000 zl. vídeňské měny. Aby bylo město povolnější při vybírání této sumy, neboť v to, že měšťané seženou v požadované lhůtě pláště a kalhoty nevěřil snad ani sám generál Umiński, byli jako rukojmí vzati a do Liberce odesláni purkmistr města, panský direktor a výběřčí daní. Suma byla posléze skutečně složena a rukojmí se mohli vrátit domů. Jeden z posledních rekvizičních rozkazů byl datován 26. srpna a udával 10 000 porcí chleba, 40 kusů jatečného dobytka, 4 sudy pálenky, 3 sudy soli, 20 sudů piva a 500 párů kamaší.¹⁵⁴ Ještě 30. srpna, v době, kdy napoleonské vojsko ze severních Čech ustupovalo, nařídil generál Umiński, aby byly ve městě a v celém panství sebrány všechny daně a odevzdány do 24 hodin. Peněz se však Umiński nedočkal, neboť musel spěšně Frýdlant opustit, jelikož se ze Slezska blížil ruský sbor generála Pahlena¹⁵⁵. Ten dorazil do Frýdlantu již nazítří, tedy 31. srpna¹⁵⁶, avšak jejich příchodem, jak by se dalo očekávat, neskončily útrapy obyvatel, neboť Rusové si brali jídlo a dobytek většinou násilím a někdy bylo jejich chování vůči bezbranným měšťanům dokonce horší než chování polských vojáků. Frýdlantské panství utrpělo v souvislosti s vpádem Francouzů a Poláků celkovou škodu 41 247 zlatých a 59 krejcarů¹⁵⁷ a zvláště přičiněním generála Umińského patřilo k nejpostiženějším v oblasti.

¹⁵²) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.97.

¹⁵³) Viz.str.30.

¹⁵⁴) ŠVANKMAJER, Milan, Napoleonská armáda v severních Čechách roku 1813, in: HaV, 1957, s.268.

¹⁵⁵) Pahlen Petr Alexejevič (1745-1826), hrabě, ruský generál jízdy, petrohradský guvernér 1798-1801, jeden z organizátorů vraždy cara Pavla I.

¹⁵⁶) GLAISE v. Horstenau, Edmund, Feldzug von Dresden, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.3, ien 1913, s. 326.

¹⁵⁷) ŠVANKMAJER, Milan, Napoleonská armáda v severních Čechách roku 1813, in: HaV, 1957, s.268.

Příhraniční městečko Jiřetín bylo obsazeno hned 17. srpna vojáky I.sboru¹⁵⁸ generála Vandamma. Podle zdejší farní Liber memorabilium byla přímo v Jiřetíně utábořena pěchota, v přífařené vsi Grund ležela jízda. Během pobytu francouzských vojsk zde stoupl, vlivem rabování, násilností a přehnaných kontribucí, útisk na nejvyšší míru. Mnoho lidí ze zdejší oblasti proto raději řešilo svoji situaci útekem do lesů. Jiřetín bylo odlehčeno, až když Vandammovy jednotky 24. srpna spěchaly na pomoc Drážďanům. „*V samotném Jiřetíně bylo 600 důstojníků. Přímo na faře byl ubytován generál, adjutant, služebnictvo a 15 mužů stráže, které farář musel vydržovat.*“¹⁵⁹

Jablonné v Podještědí bylo mimo jiné svědkem relativně nejurputnějších bojů mezi postupujícími francouzskými vojsky a rakouskými husary a polními myslivci generála Neipperga. Francouzsko-polské jednotky se přesunovaly do Jablonného a okolí už od pozdního odpoledne 17. srpna, kdy vyrazily z Žitavy jak oddíly Vandammova, tak Poniatowského sboru. U Petrovic přešly hranici a 19. večer vyhnaly z města početně daleko slabší rakouské lehké jezdce. Po jejich ústupu vyšlo duchovenstvo a městští radní vstříc francouzským okupantům a prosili, aby bylo město ušetřeno. Přesto však, podle dochovaných zpráv z farního Liber memorabilia, prožilo Jablonné těžkou noc a dokonce „*během noci bylo hodně drancováno a hanobeno*“.¹⁶⁰ Kromě kontribuce bylo ihned po obsazení města vybráno také několik představitelů, kteří měli být odesláni do Žitavy, jakožto „deputace města Jablonného“, k Napoleonovi. Nicméně ještě než mohla deputace s eskortou vyrazit na cestu, objevil se večer 19. srpna v Jablonném sám francouzský císař. Na místní poště došlo k výše zmíněnému výslechu, po němž císař opět Jablonné opustil a vrátil se do Žitavy. Bez zajímavosti není ani zápis z farní kroniky Jablonného z měsíce srpna, který překvapuje nejen uváděním konkrétních údajů, ale i velkým počtem faktických omylů: „*1813. měsíc srpen; z Vídně přišel rozkaz, aby v souvislosti s přiblížením se nepříteli byly farní matriky, kostelní stříbro a kostelní cennosti buď na vlastní nebezpečí dobře ukryty, nebo spolu s pokladnami a spisy převezeny do vnitrozemí. Proto byly také všechny cenné předměty zdejšího kostela převezeny na vozech do Nymburka. Od 19. srpna do 1. září 1813 nemohla být v kostele kvůli nepřátelskému vpádu sloužena ani jedna služba boží, po celou tu dobu nebylo také zvoněno. V Jablonném a okolí se objevil 8. armádní sbor, mající 15 000 mužů, a 2. armádní sbor pod*

¹⁵⁸) Bude to právě I.sbor, který se bude v posledních dnech měsíce srpna bit u Chlumce a Přestanova. Jeho ordre de bataille v EHNL, Maxmilian, Schlacht bei Kulm, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.4, Wien 1913, s. 6.

¹⁵⁹) Z farního Liber memorabilia je patrné jednak nadhodnocování okupačních vojsk, mluví se až o 30 000 mužích, jednak je zde popisována přítomnost samotného Vandamma. S největší pravděpodobností šlo o jiného, jemu podřízeného generála. Obyvatelé byli zmateni a jistě honosně vystrojeného a opásaného francouzského důstojníka zaměnili se samotným borovým velitelem. (ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.174).

¹⁶⁰) ŠVANKMAJER, Milan, Napoleonská armáda v severních Čechách roku 1813, in: HaV, 1957, s. 267.

*maršálem Victorem, asi 30 000 mužů....Jablonné je jediným místem v Čechách, kde byl Napoleon osobně a kde se také zdržel. V době vpádu této nepřátelské armády byly v Petrovicích dvě roty c.k. 6. praporu polních myslivců pod velením g.-m. hraběte Neipperga. tyto slabé oddíly se brzy za oboustranné střelby stáhly zpět...*¹⁶¹

Nejvíce zpráv máme z blízkého městečka Křižany, ležícího východně od Jablonného. Franz Schwan ve svých „Scenen aus der französisch-pohlnischen Invasion“ barvitě a dopodrobna líčí události, ke kterým toho léta došlo nejen v Křižanech, ale i v celém okolí Jablonného. Tak například už 18. srpna zaznamenává, jak se k jejich obci blížily karavany s vozy a potahy tažené hladovějícím dobyt看em. To prchali po cestách z Jablonného, Markvartic, Ferendorfu, a Lvové lidé hledající zde ochranu a spásu před drancujícím a plenícím nepřítelem.¹⁶² Nutno podotknout, že Křižany se nikdy zcela nedostaly pod přímou francouzskou okupaci, neboť se sem často vraceli a zasahovali rakouští husaři a dokonce i vestfálská husaři z pluků, kteří v noci z 22. na 23. srpna přešli na rakouskou stranu poblíž Zákup. I tuto událost, včetně krádeže vestfálské plukovní kasy, barvitě líčí Franz Schwan¹⁶³. Všechny okolní obce byly ale zcela pod nepřátelskou okupací, od Jítravy přes Rynoltice až po Střáž pod Ralskem, Merzdorf a Druzcov, zde všude leželi vojáci I. sboru generála Vandamma, často podporovaní polskými hulány ze sboru knížete Poniatowského. I při kritickém pohledu na Schwanovy zprávy o jednotlivých bojích, z nich lze vyčíst, že proti hulánům mohl úspěšně zasahovat daleko nižší počet rakouských husarů.¹⁶⁴ V Křižanech přesto nefungovaly žádné služby, nikdo nešel do práce, bylo zakázáno vyzvánět, a ani žádné děti nešly do školy. Také se každý snažil zabezpečit svoje věci, dokonce je i zakopával do země.¹⁶⁵ V tom případě lze s trochou nadsázky tvrdit, že deště babího léta nadělaly, obzvláště na zakopaných textiliích, větší škody, než by to dokázali francouzští vojáci. Posledním dnem, kdy se francouzské jednotky pokusily obsadit Křižany, bylo ještě 1. září. Tehdy sice tyto jednotky napochodovaly do okolních polí směrem od Jítravy, ale byly po zuřivé palbě harcovníků vytlačeny zpět. Rakouský velitel¹⁶⁶ uklidňoval místní obyvatele, že nepřítel se už pouze stahuje a kryje tak svůj ústup, a že brzo bude zase klid.

¹⁶¹) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.175.

¹⁶²) Scenen aus der französisch-pohlnischen Invasion in der Gabler Gegend in August 1813, s. 2.

¹⁶³) Scenen aus der französisch-pohlnischen Invasion in der Gabler Gegend in August 1813, s. 9-12.

¹⁶⁴) Schwan dokonce píše, že „...der Rittmeister schickte gewöhnlich auf 5 Pohlen nur einen Husaren, vir welchen sie niemals Stand fielten.“ (Scenen aus der französisch-pohlnischen Invasion in der Gabler Gegend in August 1813, s. 9.

¹⁶⁵) Scenen aus der französisch-pohlnischen Invasion in der Gabler Gegend in August 1813, s.3.

¹⁶⁶) S největší pravděpodobností šlo o rytmistra Weinzerla, který celou dobu od počátku invaze hrdinně vedl obranu oblasti za pomoci svých husarů.

S tímto datem se váže i krátký incident z nedalekého Krásného Dvoru (Schönbach). Místní rychtář Anton Arlt a pomocný učitel Karel Mölder byli vyvedeni na pole za vesnici a bylo jim zde oznámeno, že budou, jakožto rakouští špioni, popraveni. Už už se chystala popravčí četa, když se mezi francouzskými důstojníky prodral jeden polský poručík, který byl schopen porozumět nářkům česky mluvícího učitele. Jen náhoda a blízkost slovanských jazyků tehdy zachránila život dvěma nevinným lidem. Na počest této události se zde 1. září slaví jako svátek Jana Křtitele. Nikdo mu však neřekne jinak, než jako *Polakenfest*.¹⁶⁷

Ze zápisů Franze Schwana také vyplývá, že nejzuřivější lokální boje mezi lehkými jezdci probíhaly ve vsích Žibřidice a Janovice. Ve všech případech zde bylo na obou stranách i několik mrtvých.

Liberec byl obsazen 20. srpna vojsky Poniatowského sboru. Konkrétně šlo o brigádu generála Bruna.¹⁶⁸ Ihned bylo zatčeno 7 představitelů města, kteří byli v doprovodu eskorty přivedeni do vojenského tábora v blízkosti města. Zde se teprve dozvěděli, proč byli zajati. Velící generál jim oznámil, že je čeká úkol jet k Napoleonovi a prosit o ušetření města. A tak byli liberecký děkan, vrchnostenský správce, radní, poštovník, obchodník s textilem a dva kupci odvezeni do Lužice. Přestože generál Bruno byl znám svojí ohleduplností, a přestože Liberec nikdy nezasáhly ani okrajové boje, byla celková částka výdajů, spojených se vpádem okupačních vojsk, vyčíslena na 57 298 zl a 38 ½ krejcaru.¹⁶⁹

Navíc byly vsi v okolí Liberce vystaveny útlaku v podobě masivního rekvírování dobytka, sena pro koně a obilí. Dokonce se objevovaly případy, jinak zcela neobvyklé, že i relativně malým vsím byly ukládány peněžní kontribuce. Tak například Rynoltice u Jablonného měly spolu s okolními přífařenými vesnicemi zaplatit 5 000 zlatých.¹⁷⁰ Je zcela zjevné, že tato částka byla zcela mimo možnosti prostých vesničanů.

Do Rumburka vstoupili Francouzi 18. srpna. Jednalo se o dvě divize mladé gardy pod vedením generála Lefebvra¹⁷¹. Zakrátko je vystřídaly jednotky I. sboru v čele se sborovým velitelem Vandammem. Ten vydal ihned „denní rozkaz na 19. srpna 1813“, jímž se zakazoval vstup a odchod z města bez povolení a městu byla uložena kontribuce. Rumburk měl spolu s přilehlými vesnicemi dodávat denně potraviny pro 12 000 vojáků a městské radě bylo oznámeno, že v případě nesplnění této rekvizice bude násilně vymáhána¹⁷². Za necelé čtyři dny bylo město již naprosto vyjedeno. Jak píše současník událostí, rumburský radní

¹⁶⁷) Scenen aus der französischen-pohlnischen Invasion in der Gabler Gegend in August 1813, s. 15-16.

¹⁶⁸) Bruno Adrien Francois de (1755-1861), baron, brigádní generál.

¹⁶⁹) ŠVANKMAJER, Milan, Napoleonská armáda v severních Čechách roku 1813, in: HaV, 1957, s. 266.

¹⁷⁰) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.97.

¹⁷¹) Lefebvre-Desnouettes Charles (1773 -1821), divizní generál.

¹⁷²) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.95.

Ludwig Melzer: „*Francouzi nařídili, že každý občan musí pod pokutou vypálení města donést vojenskému skladu 7 bochníků chleba. Tehdy přinášeli někteří i čtvrtku okousaného chleba, protože to bylo to poslední, co doma měli.*“¹⁷³

Není bez zajímavosti, že tou dobou vydal generál Vandamme rumburskému boháči F. Salomonovi ochranný list, díky němuž byl vyňat z povinností ukládaných městu.

Varnsdorf, který byl obsazen 18. srpna taktéž jednotkami Vandammovými, byl svědkem dvou nepěkných událostí. První z nich bylo, přes řádně složenou kontribuci, rozsáhlé rabování, které vynikalo i nad průměr, kterým byli pověstní vojáci francouzského generála. Druhou byl jediný dochovaný případ aktivní spolupráce ze strany místních obyvatel během celé okupace. Několik místních měšťanů prý vytvořilo jakousi komunu, jejíž členové nosili na rukávu zelenobílou pásku a obstarávali pro Francouze „nutné dodávky a ordonance“.¹⁷⁴ Z dochovaných zápisů není bohužel o případu více podrobností, a to dokonce ani o tom, kteří varnsdorfští občané a z jakých příčin se k této kolaboraci uchýlili.

Poslední konkrétní lokalitou, o které budeme pojednávat zvlášť, je Česká Lípa. Má tu zvláštnost, že byla obsazena z velkých měst oblasti jako poslední, tj. 23. srpna, navíc se nacházela zcela na okraji francouzského záboru. Jelikož její dlouhodobější obsazení bylo, z důvodu kontaktní blízkosti s pravým křídlem České armády, nejisté, byla Česká Lípa jedním z nejvíce trpících měst. Lhůty ke skládání kontribuce byly velmi krátké a i celkové sumy a požadavky šplhaly do astronomických a někdy i zcela nereálných výšin. Tak například muselo město společně s Rumburkem a Novým Borem¹⁷⁵ denně dodávat 22 500 litrů piva, 3 400 bochníků chleba, 25 tun masa aj.¹⁷⁶ Navíc muselo město ihned po obsazení složit výpalné 7 000 zlatých vídeňské měny. Tato částka byla posléze sice snížena na 3 000 zlatých, kterou museli měšťané opravdu zaplatit, nicméně vzniklý rozdíl byl jistě nahrazen z kontribucí.

Obecně lze říci, že většina škod, na kterých se podíleli francouzští nebo polští vojáci, zasáhla zejména soukromý majetek, neboť ještě před začátkem války bylo z pohraničních oblastí, které byly označeny za možná místa ohrožení, odvezeno do vnitrozemí kostelní stříbro, hotovosti různých úředních pokladen, pozemkové knihy a jiné cennosti. Také byl vydán příkaz o převezení vojenských potřeb. Proto také invazní jednotky nacházely vojenské sklady, které se obvykle stávají tučnou kořistí, zcela prázdné. Rabování, vysoké rekvizice a výpalné vyvolávaly mezi obyvatelstvem vlnu odporu, který se projevoval nejen útekem do

¹⁷³) ŠVANKMAJER, Milan, Napoleonská armáda v severních Čechách roku 1813, in: HaV, 1957, s.261.

¹⁷⁴) POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha:Svoboda 1971, s.207.

¹⁷⁵) Přičemž rozsah participací jednotlivých měst není přesně stanoven.

¹⁷⁶) POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha:Svoboda 1971, s.207.

lesů, ale i přímým odhodláním bojovat proti plenící armádě. Stačilo jen velmi málo a toto protinapoleonské smýšlení obyvatelstva se projevilo. Tím se dostáváme ke krátké historii dobrovolnických oddílů, které vznikaly koncem srpna roku 1813.

Jejich živelný vznik a relativně velký ohlas a rozsah jsou dokladem odhodlání lidu, který se nechtěl tvářit v tvář plenícímu nepříteli spolehnout pouze na regulární císařské vojsko, ale byl připraven bránit své statky. Rozhodně nemůžeme tyto dobrovolnické oddíly srovnávat s paralelním hnutím v Prusku nebo Rusku. Ozbrojení sedláci si za úkol nekladli obranu vlastní monarchie, ale pouze svoje bezprostřední okolí, svůj kraj a v nejjobecnějším měřítku svou zemi, tj. Čechy. Vše započalo výzvou generálmajora Neipperga z 22. srpna k obyvatelstvu, aby se chopilo zbraní. Byl si vědom toho, do jak kritické situace se dostal, a v ozbrojení rolníků viděl jediné řešení, jak alespoň zpomalit modré masy francouzsko-polských okupačních sil. Tento krok byl však zcela v rozporu s oficiálním pojetím války. Vídeňský dvůr a hlavně Metternich se dívali na podobné projevy s nedůvěrou a odmítali je. To, že se v této otázce zcela pomýlil, si Neippereg uvědomil velmi brzy. Jistě mu přišel vhod i výše zmíněný přechod dvou vestfálských husarských pluků, cca 1 600 jezdců na rakouskou stranu. Hned 25. srpna vydal nové svolání, v němž děkuje rolníkům za jejich „patriotické smýšlení“. Bylo však již pozdě. Vytvoření rolnických oddílů již nebylo možné zabránit. Již 23. srpna se shromáždilo v Maršovicích pod vedením rychtářů 300 rolníků z okolních vesnic: Jílové 40, Drškov 70, Zásada 90, Haratice 70, Olešnice 30. Shromáždění rolníci si s sebou přinesli i zbraně. Týž den pak přišlo jen z Malé Skalice dalších 230 dobrovolníků a během dalších dvou dnů se shromáždilo na 1700 rolníků, kteří, jak sami říkali, chtěli osvobodit Liberec a jiná města od nepřítele. A tak byla v době od 23. srpna do 25. srpna zachváčena tímto obranným hnutím celá oblast od Českého Dubu po Jablonec nad Nisou.¹⁷⁷ Jestliže se však tyto oddíly velmi brzy a bez větších komplikací opět rozpadly, bylo tomu zejména proto, že jejich organizující silou byli důstojníci Neippergovy divize, rychtáři a místní faráři, tedy lidé, kteří byli zcela loajální vůči vládě a které nelze podezírat z toho, že by snad chtěli jednat bez jejího souhlasu.¹⁷⁸ Navíc již 26. srpna se bez větších bojů začaly Poniatowského divize stahovat z Čech a pochodovat k Drážďanům, kam tou dobou směřovaly masy celé České armády.

Již 23. srpna si Napoleon byl vědom faktu, že Česká armáda, největší a tedy hlavní síla spojeneckých vojsk, se dává na pochod směrem k Drážďanům. Jeho původní plán, vpadnout této postupující síle do boku směrem ze severních Čech poté, co zde získá prostor

¹⁷⁷) ŠVANKMAJER, Milan, Napoleonská armáda v severních Čechách roku 1813, in: HaV, 1957, s.270.

¹⁷⁸) ŠVANKMAJER, Milan, Napoleonská armáda v severních Čechách roku 1813, in: HaV, 1957, s.270.

pro rozvinutí svých jednotek, nemohl být hned ze dvou příčin realizován. Zaprvé se císař dozvěděl o porážce svého nejzažšího levého křídla pod vedením maršála Oudinota u Gross Beerenu¹⁷⁹. Dalším postupem do Čech a protažením týlových komunikací by ohrozil svůj týl, jehož jištěním si nemohl být, vlivem Oudinotova ústupu jist. Druhým, závažnějším důvodem byly zprávy přicházející od maršála Saint-Cyra¹⁸⁰, který byl pověřen krytím Drážďanského prostoru. Ten nemohl v případě, že bude napaden celou silou České armády, zajistit, že se udrží natolik dlouho, aby mohl císař s hlavními silami vpadnout spojencům do boku, směrem od Jizerských a Lužických hor. Napoleon nemohl riskovat ztrátu klíčového postavení u Drážďan a obecně připustit zakolísání svého největšího spojence, saského krále. Proto se kvapem otočil a zamířil přímo z Lužice směrem k hlavnímu saskému městu. Invazí do Čech mezitím pověřil maršála Neye. Ta měla započnout ihned poté, co budou hlavní spojenecké síly, jak Napoleon předpokládal, poraženy u Drážďan. Jelikož mu však již nestačilo jednotlivé armády porážet, musel načrtnout plán, jehož cílem bylo celou Českou armádu rozdrtit. Za tím účelem instruoval generála Vandamma, aby vyrazil se 40 000 muži směr jih na Ústí¹⁸¹. Měl přejít na levý labský břeh a obsadit peterswaldské¹⁸² silnice vedoucí z Krušných hor. Pokud by se podařilo Vandammovi splnit úkol a dostat se až k Teplicím, byly by v jeho rukou všechny horské přechody a cesty směrem do Čech a na Prahu¹⁸³. Tím by ustupující nepřátelská armáda uvízla v horách a byla by vydána francouzským vojskům na milost. K řádnému splnění tohoto plánu stačily dvě věci. Jedna komplikovanější a nejistá a druhá relativně lehčí, co do splnění. Osud však tomu chtěl, že zatímco klíčová bitva u Drážďan skončila vítězstvím francouzských zbraní, Vandammův pochod a obsazení průsmyků se katastrofálně nezdařil.

Drážďanská bitva¹⁸⁴ byla jedním z posledních úspěchů Napoleonových. Z velkých vyhraných bitev to byla zcela poslední. Poté, co maršál Saint-Cyr úspěšně odolával přesile nepřátelských vojsk, začaly se příchodem Napoleonovým síly vyrovnávat, Francouzi

¹⁷⁹) Více o bitvě u Gross Beerenu viz. KOVAŘÍK, Jiří, Proti všem, in: Napoleonova tažení III, Třebíč 2004, s. 411-420.

¹⁸⁰) Saint-Cyr Laurent Gouvion (1764-1830), markýz, maršál Francie, v tažení roku 1813 velitel IX.sboru.

¹⁸¹) Generál Vandamme se s jádrem svých sil totiž již nenacházel v okolí Rumburka a Jablonného, nýbrž na Napoleonův rozkaz se blížil k Drážďanům, připraven zasáhnout do bitvy.

¹⁸²) Peterswalde, neboli Petrovice je městečko ležící při česko-saských hranicích asi 5 kilometrů severně od Nakléřovského průsmyku, vede tudy jedna z mála cest do Čech, tato se posléze větví směrem k Teplicím a k Ústí nad Labem.

¹⁸³) Celkem přes krušné hory vedlo 8 cest, tři spojovaly Teplice a Drážďany, 4.vedla z Teplic do Freibergu, další dvě vedly taktéž do Freibergu, a to z Děčína a Mostu. Zbylé dvě směřovaly do Lipska z Kadaně a Chomutova. (GLAISE v. Horstenau, Edmund, Feldzug von Dresden, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.3, in 1913, s.66).

¹⁸⁴) Z dostupné literatury nejlépe zpracovaná opět ve: KOVAŘÍK, Jiří, Proti všem, in: Napoleonova tažení III, Třebíč 2004, s.429-440, či nedostupné GLAISE v. Horstenau, Edmund, Feldzug von Dresden, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.3, Wien 1913.

přebírali iniciativu a nakonec se demoralizovaní a zdecimovaní spojenci dali na ústup¹⁸⁵. U spojeneckých vojsk tehdy přebývali i všichni tři monarchové a byli tak svědky porážky svých jednotek. Napoleon viděl, že vše jde zatím podle plánu a odjel do Pirny, zatímco pronásledováním nepřítele pověřil Saint-Cyra, Marmonta a Murata¹⁸⁶. Nepřítel však zběsile a nekoordinovaně, jak si císař Francouzů myslel, neprchal. Česká armáda postupovala podle předem připravených instrukcí zcela koordinovaně a jednotlivé oddíly si zachovávaly bojeschopnost¹⁸⁷. Navíc kníže Schwarzenberg neponechával nic náhodě a poslal spěšný rozkaz veliteli pevnosti Terezín, generálu jízdy hraběti Merveldtovi¹⁸⁸, aby z nově vyzbrojených praporů pěchoty sestavil nový armádní sbor a vydal se v jeho čele od Lovosic k Teplicím. Od Mělníka byl povolán generál Čoglokov k Budyni a jeho místo zaujaly ony dva vestfálské pluky, které před čtyřmi dny přešly necelých 40 kilometrů severně od Mělníka na rakouskou stranu¹⁸⁹. Zpět do Čech postupovala Česká armáda třemi proudy. První šel přes Dippoldiswalde, Falkenheim, Altenberg a Cínovec do Teplic. Druhý přes Dohnu, Liebenau, Fürstenwalde, Krupku opět do Teplic a poslední proud šel po ose Zehiste - Hellendorf - Petersdorf - Nakléřov – Telnice – Chlumecko – Přestanov - Soběchleby a zase do Teplic¹⁹⁰. Teplice, jako cílové místo ústupu nebylo zvoleno náhodně. Zdejší zámek mohl být odpovídajícím místem k odpočinku, zvláště pro tři korunované hlavy, které byly po celou dobu bojů u Drážďan přítomny u svých armád, a které nyní prchaly přes krušnohorské průsmyky zablácenými stezkami v kodrcajících kočárech. Není snad nutno připomínat, jak lákavá kořist to pro Napoleona byla. O to více zaráží, že se spoléhal, co se obklíčení a uvěznění spojeneckých armád a panovníků týče, pouze na generála Vandamma, sice oddaného a odvážného vojáka, ale nikterak valného taktika s jen velmi malými tvůrčími a iniciačními schopnostmi. Po porážení jednotek, které by se mu dostaly po brzkém překonání pohraničních hor do cesty, měl generál zřídit u Ústí pontonový most, spojit se s Poniatowským a přes Ohří postupovat ku Praze¹⁹¹.

Přitom i počasí, zdá se, bylo na straně francouzského císaře. Po dvoudenních deštích se horské stezky proměnily v bahnitě strouhy, povozy a děla zapadaly po kolese, i samotný

¹⁸⁵) O tom, zda se vydat na ústup, v mezích Radeckého operačního plánu, či se pokusit bitvu tozhodnout se rozhořela v hlavním stanu ostrá diskuze. (GLAISE v. Horstenau, Edmund, Feldzug von Dresden, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.3, ien 1913,s.270-271).

¹⁸⁶) Murat Joachim (1771-1815), neapolský král, vévoda z Bergu, maršál Francie, Napoleonův švagr, marnotratný kavalír, ale jeden z nejlepších jízdních velitelů své doby, v tažení roku 1813 velitel záložního jezdeckva.

¹⁸⁷) EHNL, Maxmilian, Schlacht bei Kulm, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.4, Wien 1913,s.205-206.

¹⁸⁸) Merveldt Maxmilian-Fridrich (1779-1849), kníže, rakouský polní maršál.

¹⁸⁹) PRÁŠEK, J.V., Po stu letech, Praha 1913, s.65.

¹⁹⁰) HOUFKOVÁ, Helena, Bitva u Přestanova a Chlumce, Ústí nad Labem 1988,s.7.

¹⁹¹) EHNL, Maxmilian, Schlacht bei Kulm, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.4, Wien 1913,s.200-201.

pochod stál pěšáky nemalé úsilí¹⁹². Vandamme ale postupoval také pomalu, a tak zatímco se posouval od Děčína, přešly Krušné hory jednotky tvořící směrem k Drážďanům zadní, nyní při ústupu přední voj té skupině, která postupovala třetí cestou přes Nakléřovský průsmyk a Telnicí. Jednalo se o ruské gardové jednotky pod vedením generálů Ostermanna-Tolstého¹⁹³ a Jermolova. Poté, co gardové jednotky, jinak určené k ochraně ruského imperátora, dorazily k Chlumci, připojily se k nim síly prince Evžena Württemberského¹⁹⁴. Totiž jednotky 2. ruského armádního sboru. V tuto chvíli dosáhly ruské síly celkového počtu 25 000 mužů. Naproti tomu Vandamme disponoval 40 000 muži. Došlo k vášnivé diskusi mezi třemi ruskými nominálně rovnocennými veliteli o to, zda má být nasazena garda a zda se má tento nerovný boj vůbec postoupit¹⁹⁵. Nakonec bylo rozhodnuto o ukončení ústupu na Teplice a o obraně na stávajících pozicích u Chlumce. Hlavním důvodem byla hrozba obsazení horských průsmyků a obklíčení spojeneckých vojsk v horách. Je tedy patrné, že ruští velitelé prohlédli Napoleonův plán a rozhodli se ho za cenu obrovských ztrát překazit. Ruské gardové jednotky, odhodlané a doslova zfanatizované vidinou toho, že by v horách mohl být zabit jejich car Alexandr, se rozestavily k obraně, jejíž nejzazší výspou byl Chlumec a týlem Přestanov.

Chlumec bylo nevelké městečko se zámekem, které v roce 1825 mělo na 68 domů 407 obyvatel bez výjimky německy hovořících. Roku 1810 tu byla zřízena první továrna a to tkalcovna s bělidlem a barvírnou. Před tím už roku 1803 zde byla vystavěna silnice z Teplíc, která pokračovala do Nakléřova¹⁹⁶. Tato silnice se v následujících dvou dnech stala nejen svědkem, ale i celou osou zuřivých bojů. Na jihozápad leží obec Přestanov, roku 1825 o 30 domech se 174 obyvateli¹⁹⁷. Sem nejdále dorazily útočící Francouzské jednotky a byly odsud za velkých ztrát a v bojích „na bodáky“ vypuzeny. Největším městem v okolí byly Chabařovice s téměř tisíci obyvateli¹⁹⁸. Nacházely se na pravém křídle ruské obrany a za

¹⁹²) „Um Mitternacht des 26. August war heftiger Regen eingetreten, der die Wege grundlos, das Vorwärtskommen ausserhalb der Strassen fast unmöglich machte...“ (EHNL, Maxmilian, Schlacht bei Kulm, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.4, Wien 1913, s.27).

¹⁹³) Ostermann-Tolstoj Alexandr Ivanovič (1772-1857), hrabě, ruský generál pěchoty a generální adjutant cara Alexandra I., po těžkém zranění u Přestanova převezen na léčení do Loun a poté do Prahy.

¹⁹⁴) Württemberg Evžen Fridrich Paul Ludwig von (1788-??), syn stejnojmenného pruského generálmajora a synovec cara Pavla I.

¹⁹⁵) Ohledně nasazení gardy vládl v ruské armádě vždy jistý předsudek, že totiž „*Ein Aufopfern der Garde ohne Befehl, noch dazu für Linientruppen ..., hätte möglicherweise beim Kaiser Alexander Unwillen erregt und den Schuldigen in Ungnade stürzen können*“. (EHNL, Maxmilian, Schlacht bei Kulm, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.4, Wien 1913, s. 25).

¹⁹⁶) URBAN, Jaroslav František, Potulky Chabařovickem, Teplice 1925, s.21.

¹⁹⁷) URBAN, Jaroslav František, Potulky Chabařovickem, Teplice 1925, s.70

¹⁹⁸) Dle sčítání z roku 1825 měli 187 domů a 966 obyvatel (URBAN, Jaroslav František, Potulky Chabařovickem, Teplice 1925, s.23).

bitvy byli téměř vypáleny. Dnes se již nedovíme, zda to bylo francouzskou dělostřelbou, či byly zapáleny úmyslně ruskými kozáky během ústupu 29. srpna.

Zatímco se ruské jednotky zuřivě po dva dny bránily opakovaným francouzským útokům, přicházely z různých stran spojenecké posily, z velké části hlavně ty prapory, které přešly Krušnohoří jižněji a nyní spěchaly svým těžce zkoušeným elitním spolubojovníkům na pomoc. Francouzi se postupně dostávali do defenzívy, začali být obkličováni a než si generál Vandamme uvědomil svoji kritickou situaci, stala se tato katastrofální. Do zad totiž francouzským útočícím kolonám vpadl pruský sbor generála Kleista, který ustupoval přes Nakléřovský průsmyk. Někteří, zejména pruští, historikové v tomto bodě hovoří o účelné Kleistově iniciativě. Jiní mají za to, událost byla dílem náhody, kdy se Kleistovy jednotky ztratily v mlze. Pravda je, zdá se, někde zcela jinde. Kleist byl k postupu do Čech přes Nakléřov instruován rozkazem Schwarzenbergovým¹⁹⁹, který se obával obsazení cest na Teplice a Prahu a s vědomím, že právě skrz Nakléřovský průsmyk je cesta nejrychlejší a ty jednotky, které projdou právě tudy, mohou případně tudy postupující Francouze zaskočit.

Příchod pruských vojsk dokončil obklíčení Francouzského sboru, z něhož se podařilo uprchnout pouze některým jízdním a pěším jednotkám, které se probily skrz postupující Prusy. Na kraji Chlumce byl rakouskými dragouny a kozáky zajat samotný divizní generál Vandamme. Boj, který vstoupí do dějin pod názvem bitva u Přestanova a Chlumce, skončil pro francouzské orly katastrofou. Celkově ztratili na 8 000 mrtvých a raněných, počet zajatců dosáhl 10 000. Mezi zajatými byli i čtyři generálové v čele s Vandammem. Dva francouzští generálové padli přímo v boji. Počet mrtvých a raněných spojenců dosáhl téměř 7 000²⁰⁰, z nichž většinu tvořily ruské jednotky srdaté se bránící 29. srpna proti přesile.²⁰¹

Kruté boje, které v oblasti po tři dny probíhaly, se nedotýkaly pouze bojujících vojáků. Významně zasáhly i do života místních obyvatel. Valná většina, pokud již neutekla do lesů, se schovala doma ve svých chalupách. Našli se však i tací, kteří, snad ze zvědavosti, šplhali na kostelní věže, aby měli na události lepší výhled. Je dokonce zaznamenáno, že zatímco probíhaly urputné boje, někteří sedláci migrovali po polních cestách do Chlumce. Byla totiž neděle 29. srpna a zmeškat mši bylo pro prostého člověka z lidu nemyslitelné. K bitvě samotné i k událostem k ní se vázajícím je k dispozici hned několik zpráv v zápiscích lidových písmáků. Pro zajímavost uveďme zápisy Františka Tandry a Martina Nováka. První

¹⁹⁹) PRÁŠEK, J.V., Po stu letech, Praha 1913, s.65.

²⁰⁰) Přesný počet ztrát máme zaznamenán jen u rakouských jednotek. Z celkového počtu 1529 bylo mrtvých na místě 117, těžce zraněných 694 a pohřešovaných 708. Vezmeme-li v potaz, že se bitvy zúčastnilo, 25 praporů, 6 eskadron a 6 baterií, je jasně patrné, že ztráty Rakušanů byly relativně nejmenší. (EHNL, Maxmilian, Schlacht bei Kulm, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.4, Wien 1913, s. 210, 219).

²⁰¹) O hmotných škodách na majetku viz.str. 44.

zaznamenal: „ Dne 25. se začala u Teplic patálie s Francouzema a 26.začalo naše vojsko reterýrovat a zmatek byl velikej, takže se makacín za armádou vez, všečen dílem v nic přišel, dílem k převrhání, dílem k pobrání. A se zas dne 27. a 28. naši zmocnili. Byla zas u Kulmu [Chlumu] po tři dny patálie a pak hnali Francouze k Drážďanům a tak Francouzi ji zas prohráli a Drážďana naši obdrželi.“²⁰² Je zjevné, co bylo v očích lidu nejpodstatnější. Magacín, tedy povozy. Pro prostého člověka, který by mnohdy celý svůj movitý majetek na takový povoz dokázal naskládat, je představa jeho ztráty daleko horší, než množství zmařených cizích životů vojáků v zuřivých bojích. Zápis Martina Nováka z Dřínova je poněkud delší a svým tématem překračuje rozsah kapitoly, nicméně je z něho opět krásně vidět zřetězování představ a myšlenek prostého člověka. „Dne 22. už se bili, ale ještě to nebylo tak hrozný jak na den 29. srpna, to bylo v neděli po sv. Jana stětí, to byla hrozná patálie pro naše armády nešťastná, že se stavily zasejč až přes hranice a hauptkvartýr se stavěl v Lounech. U nás jsme slyšeli střílet a mnoho vohňů sme viděli, však ale zas druhé křídlo u Teplice. Ti zase byli šťastni a rozehnali jeho armádu a asi 40.000 se ho vrazilo do Drážďan a o ostatní armáda francouzská se táhla k Lipsku a tu zas byly velký patálie. Potom se nám sem položili Rusové do kvartýrů a taky své marody, koně na našich lukách pásli a hovězinu, takže všechny pastviny a luka a vojtěšky vypásli a náš dobytek nic neměl, Jedině taky na ty suchý luka a pastviny musel. I stalo se hrozný nemoce a dobytčí pád neb mor z toho pošel...“²⁰³

Bitva u Drážďan, aktivita Slezské armády ohrožující jejich týl a příchod dalších ruských vojsk vedly k ústupu zbývajících Napoleonových oddílů ze severní části země. Ústupové boje zde probíhaly 30. a 31. srpna. Nebylo však výjimkou, že někde docházelo ke srážkám i během 1. září²⁰⁴.

Přesto se najde ještě jedno významné místo v severních Čechách, o němž jsme se nezmínili a které si také zažilo své chvíle strachu a strádání. Je jím Ústí nad Labem. Toto na poměry severočeského pohraničí velké město, v roce 1813 zde žilo 1472 obyvatel v 302 domech, nepatřilo přímo do oblastí pod francouzskou okupací. Město si drželo svůj středověký ráz s hradbami, městským příkopem, 4 branami a několika okrouhlými baštami. Žili tu 3 lékaři a byla tu jedna lékárna.²⁰⁵ Těsně před bitvou u Chlumce a Přestanova poslal do Ústí, zřejmě za účelem krytí týlu, několik jednotek ze svého sboru postupující generál Vandamme. Nevíme přesně, o kolik šlo mužů, ale zápisy udávají dva pěší prapory, dvě

²⁰²) ROBEK, Antonín, Lidové zdroje národního obrození, Praha 1974, s.109.

²⁰³) ROBEK, Antonín, Lidové zdroje národního obrození, Praha 1974, s.108.

²⁰⁴) Scenen aus der französisch-pohlischen Invasion in der Gabler Gegend in August 1813,s.13-16.

²⁰⁵) PINC, František, Ústí nad Labem - Od Pravěkého sídliště k metropoli českého severu, Ústí nad Labem 1947, s.42.

eskadrony jízdy, oddíl zákopníků a dvě děla. Víme také, podle podpisu na rekvizičním rozkazu, že šlo o jednotky z Dumonceauovy²⁰⁶ divize, v čele se samotným divizním generálem.²⁰⁷ Jeho prvořadým zájmem bylo vymáhání kontribuce. Ústečtí měli ihned odevzdat 50 000 denních porcí chleba. Aby se měl ústecký magistrát k činu, byla městská rada zatčena a zavřena na radnici. Bylo zcela nereálné, aby město o čtrnácti stech obyvatelích složilo 50 000 porcí chleba, proto se Francouzi museli spokojit s konfiskací vojenského skladu potravin a střeliva. Přesto začali zabavovat dobytek a brát si násilím potraviny u obyvatel. Do druhého dne bylo město zcela vyjedeno a hrozil mu hlad. Generál Dumonceau také donutil starostu, aby vybral jednoho měšťana, který má rodinu a dům a který by donesl dopis pro generála Vandamma, o jehož postavení neměli v Ústí žádných zpráv. Vybraným ubožákem byl jistý Ignác Fleischer²⁰⁸, který opravdu pronikl skrze rakouská vojska, našel Vandamma a předal mu onen dopis. Poté se Fleischer živ a zdráv vrátil domů ke své vystrašené rodině. V kapse si nesl pětifrank, který mu generál Vandamme daroval. Kolem poledne 30. srpna Francouzi město nakvap opustili. Směrem od Terezína se blížily rakouské jednotky, navíc byl generál Dumonceau zpraven o osudu, který postihl jeho velícího důstojníka a s ním i jeho sbor u Přestanova a Chlumce. Věděl, že pokud nevyrazí ihned, už by nemusel se svými lidmi do Saska projít. Sice s sebou z Ústí jeho vojáci odváželi spoustu povozů s nakradeným zbožím a dobytek, ale v krušnohorských soutěskách, stržení prchajícími jednotkami I. sboru, o všechno přišli.

Úplně poslední boje zažila toho roku zem česká 17. a 18. září. V prostoru Varvažova a Telnice, poblíž nedávného bojiště u Chlumce chtěl Napoleon vylákat Českou armádu k rozhodující bitvě. Právě v již zmiňované vsi Petrovice měl 16. až 18. září francouzský císař hlavní stan. Opatrný Schwarzenberg si však nedal bitvu vnutit a po dělostřelecké přípravě z obou stran se Francouzi stáhli na sever.

²⁰⁶) Dumonceau Jean-Baptiste (1760-1821), divizní generál.

²⁰⁷) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.125.

²⁰⁸) Celý příběh Ignáce Fleischera je v ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.126.

6) Po bitvě.....

Jakmile se začaly 29. srpna ozývat první výstřely v okolí Nakléřova, došlo k spontánnímu útěku obyvatelstva do lesů a hor. Brali s sebou dobytek a zásoby a rozšířili tak řady uprchlíků, kteří se k tomuto kroku odhodlali již dříve, když Česká armáda táhla k Drážďanům. Podkrušnohoří a Teplicko bylo totiž Schwarzenbergovou armádou téměř vyjedeno. Lidé tak jednali proti úřadům, které nemohly situaci zvládnout, spíše z pudu sebezáchovy, než ze sobectví a zbabělosti. Rozsah toho, co bylo nutno dodávat, je zřejmý z předepsaných denních dávek na jednoho vojáka. Dvě libry chleba, ½ libry krup, fazolí, nebo čočky, ½ libry hovězího masa.²⁰⁹

Během dvoudenní bitvy u Přestanova a Chlumce byly zničeny celkem tři panské dvory, 318 domů a dalších 397 stavení. Nejvíce byly poškozeny vsi Stradov, Přestanov, Chlumec, Chabařovice a Žandov. Vesnice Užín a Roudné lehly popelem úplně. O krutosti bitvy svědčí, že v jednom stromu, později poraženém, bylo nalezeno 60 kulek²¹⁰. Ovšem to, co nebylo poškozeno přímo v bitvě, dokonalo vítězné rabující vojsko, bez rozdílu, zda šlo o Rusy, Prusy či dokonce Rakušany. Nakonec musel zasáhnout Schwarzenberg a zřídit spojeneckou vojenskou policii, složenou paritně z vybraných rakouských, ruských a pruských jednotek. Tyto tzv. mobilní kolony (9 praporů), vytvořené 29. září 1813, měly právo na místě popravovat řadové vojáky přistižené při plenění.²¹¹

Zatímco se vítězná generalita pustila do přehlídek a sloužení polních mší²¹², zůstaly na polích mezi vesnicemi tisíce mrtvých a raněných. Staral se o ně málokdo. Armáda odešla do dalších bojů a většina místních byla ukryta v lesích či zabeďněna ve svých domech. Sanitní služba²¹³, fungující již od vlády Josefa II., nebyla schopna obrovské a stále narůstající množství raněných ošetřit. Polní a provizorní lazarety nemohly pojmout dostatek raněných. Někteří vojáci s lehčími zraněními se raději dobrovolně hlásili do služby, než aby „šli umřít“ do hygienicky nedostačujících lazaretů. Velící generál v Čechách, polní maršál Filip Kolovrat Krakovský sice již 31. srpna nařídil guberniu, aby byly podniknuty rychlé kroky pro přijetí velkého počtu raněných, ale jedině, k čemu se gubernium odhodlalo, bylo nařízení, že má být denně v pohotovosti 50 vozů pro raněné. Zároveň bylo všem krajům nařizeno, aby

²⁰⁹) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.73.

²¹⁰) URBAN, Jaroslav František, Potulky Chabařovicem, Teplice 1925, s.70.

²¹¹) POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha:Svoboda 1971, s.212.

²¹²) V Praze, ve Vídni a dalších městech se stílelo z hmoždírů a sloužily se slavnostní mše Te deum laudamus. (ŠVANKMAJER, Milan, Češi a Rusové roku 1813, in: Slovanský přehled 1963, s. 247).

²¹³) Systém a fungování rakouské sanitní služby je rozpracován v díle OTTENFELD, Rudolf von, Rakouská armáda za Napoleonských válek, Ostrava: 2005, s.103.

poslaly do Mostu podle svých možností lékaře. Teprve 3. září vyhlásilo gubernium mobilizaci všech lékařů v Čechách²¹⁴. Ti nešťastnější ze zraněných, povětšinou z řad šlechty, mohli být na vlastní náklady, či s pomocí příbuzných a blízkých převezeni na okolní panství, kde se jim dostalo té nejvyšší péče z rukou rodinných lékařů. Naopak nejhůře se vedlo těžce raněným prostým vojákům. Nebylo výjimkou, že zůstávali, pokud jim nepomohli přeživší kamarádi, na polích mezi mrtvými ležet celé dny a postupně umírali. O situaci si můžeme udělat obrázek citací úředního příkazu panství Trmice z 1. září: *„raněné mužstvo umírá až dosud na bojišti bez občerstvení a převazu, a proto minutu od minuty umírá vinou tvrdého srdce a necitelnosti některých panství a soukromníků, kteří pro naprostý nedostatek zdejších příprzeží sem do Teplíc nemohou být dovezeni. Protože tato naléhavé povinnosti nesnese žádného odkladu ...ukládá se na základě příkazu Jeho Veličenstva tamnímu úřadu neprodleně rekvírovat všechny káry a vozy, koně, voły, krávy a slámu na celém panství*²¹⁵.

Pokud to tedy šlo, byli ranění odváženi do Prahy. Lze si představit, kolik jich cestu nepřezilo, nebo kolik jich museli vozkové zanechat jakékoli pomoci po cestě ve vsích.

Praha ovšem nebyla na podobný příval raněných připravena. Souviselo to hlavně s utajováním a bezpochyby také improvizací bojových akcí. První stovky povozů dorazily do Prahy 1 září. O těchto událostech barvitě vypráví ve svých pamětech Jan Jeník z Bratřic²¹⁶:

*„Nepovědmo bylo obyvatelům měst pražských, co se dobrého neb zlého u našeho vojska, proti nepřítelům v poli ležícího, děje. Tajilo se nám všecko, tak jakž se obyčejně děje....Všecko v Praze bylo pokojné myslí, až nenadále spatřilo se, kterak mnoho set vozů s raněnými skrz Strahovskou bránu do města vjíždí. A tu hned povstal lidu pláč a nářek nad tímto přenešťastným lidem. Skládali ty ubohé lidi s vozů zrovna na tvrdé dláždění po ulicích, takže za několik hodin všechny hlavní ulice byly pokryty řadami plezírovaných*²¹⁷.

Jeník ale zároveň horlivě popisuje, jak lidé nemeškali a přispěchali raněným na pomoc. Dále byly zřizovány pomocné lazarety, např.:v kláštorech u Uršulinek, františkánském, kapucinském, u sv.Markéty atd. Ke konci září disponovala Praha již 16 velkými vojenskými nemocnicemi. Úřady se též snažily odvážet raněné z Prahy do okolních obcí, kde se taktéž budovaly lazarety: Nové Hrady, Kutná Hora, byla vyklizena Invalidovna atd. Aby se zvládl počáteční chaos, byl pověřen řízením záležitostí nemocnic jeden z nejvyšších zemských úředníků, gubernální rada hrabě Klebelsberg²¹⁸. Přes veškerou snahu však nebylo možné přisun raněných, jejichž celkový počet jen za podzim přesáhl 40 000,

²¹⁴) ŠVANKMAJER, Milan: Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha: Lidové noviny 2004, s.132.

²¹⁵) ŠVANKMAJER, Milan: Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha: Lidové noviny 2004, s.129.

²¹⁶) POLIŠENSKÝ, Josef - ILLINGOVÁ, Ela, Jan Jeník z Bratřic, Praha 1989, s.263.

²¹⁷) tj.raněných.

²¹⁸) Klebelsberg František Jan (1774-1857), gubernální rada, sběratel a mecenáš.

zvládnout a stalo se to, čeho se všichni obávali a před čím mnohokrát marně varoval pražský městský hejtman Lilienau²¹⁹. Propukla nákaza, konkrétně tzv. nervová horečka. Nejvíce nemoc zachvátila Terezín, Chomutov a obecně všechny oblasti, kde se bojovalo, nebo docházelo ke koncentraci raněných. Rozsah nákazy není sice přesně znám, ale ze zprávy od Pražského lékařského shromáždění vyplývá, že nepřekročil svou mohutností předešlé roky, kdy se válka dostala až k Českým zemím. A to i přesto, že koncem listopadu, kdy epidemie propukla s největší zuřivostí, umíralo denně 900 až 1000 lidí²²⁰. Celkový počet zemřelých vojáků v období od 27. září do 2. prosince vlivem nervové horečky je 3486²²¹.

Vyléčením raněných ale problém vyřešen nebyl. Praha a Čechy obecně se začaly plnit na neúnosnou mez vojskem. Nejhorší situace zavládla na Litoměřicku, jakožto bezprostředním týlu České armády. Jednalo se převážně o pruské, zajaté francouzské, ale především o ruské vojáky. Obce musely nadále živit tisíce vyléčených marodérů a situace se den ode dne zhoršovala. Zvláště po příjezdu raněných z lipských bojišť a příchodu Benningsenovy sedmdesátipěti-tisícové Polské armády²²².

Z dokumentů českého gubernia vyplývá, že si některé obce začaly úřední formou stěžovat na vzrůstající počet živených vojáků.

Zpočátku byla nejvíce postižena Zbraslav. Na 92 domů bylo ještě 14. prosince 3 035 Rusů, tj. 32 vojáků na stavení. Byli zde shromažďováni ruští rekonvalescenti a pod dohledem generála Cvileněva²²³ formováni a připravováni na návrat k bojujícím armádám. Pro odlehčení obyvatelstvu byly v Praze, Benešově, Lounech, Litomyšli, Českém Brodě, v Chrudimi a jinde zakládány mobilní pekárny, ale ty nemohly pokrýt vyživování, převážně ruských vojáků. Jak si ve verších poznamenal František Vavák: „*Kdyby tu tejděn byli - tak by nás vytroudili - že bychom neměli nic - musili bychom jít pryč.*“²²⁴

České gubernium se proto všemožně snažilo urychlit odchod Rusů z Čech, dokonce se obrátilo přímo na císaře Františka, který pak prostřednictvím Metternicha urgoval u ruského velení. Jednoznačně však vážla komunikace mezi ruským štábem a generálem Cvileněvem. Velká část ruských zraněných vojáků po doléčení svých zranění využívala příležitostí, dezertovala a zůstávala tak, často i s vědomím místních obyvatel v Čechách. Je zřejmé, že nejen Vavák tehdy asi využil levné pracovní síly. On jediný však o tom učinil

²¹⁹) Lilienau Limbeck Jan von, hejtman a šéf policie v Praze.

²²⁰) POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha:Svoboda 1971, s.212.

²²¹) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.134.

²²²) Benningsenova armáda vstoupila do Čech 17. září.

²²³) Cvileněv A.I., ruský generálmajor, během bitvy u Přestanova a Chlumceš byl zraněn a v Čechách tak léčil svá zranění.

²²⁴) ŠVANKMAJER, Milan, Češi a Rusové roku 1813, in: Slovanský přehled 1963, s.245.

následující záznam: „*Kdo kterého přijme, ten každý poslušný jest a velmi pilně pracuje, jináč než naše nepodalá čeládka, která již žádnou bázeň a svědomí nemá...*“²²⁵

Co se průchodu a pobytu ruských vojsk v Čechách roku 1813 týče, neprobíhal zřejmě tak, jak nám ho líčí v „F. L. Věkovi“ Alois Jirásek, v oné románové kronice našeho obrození. Obraz doby česko-ruského sbratření je obrazem toho, jak události viděli a chápali naši obrozenci, ať už nadšený Josef Jungmann, který píše svému příteli Antonínu Markovi: „*Já pilně govorju s nimi*“²²⁶, V. A. Svoboda či mladý Hek. Skutečnou každodenní realitu spíše zachycují zápisky písmáků²²⁷ z oblastí postižených nutností vyživovat příchozí vojáky. Zásobování, k němuž se Rakousko spojeneckou smlouvou zavázalo, téměř úplně selhalo, a tak Rusové hladověli a pochopitelně jednali tak, jak vždy jedná hladovějící vojsko. „*Kromě chlivů a zavřítí*“, běduje Vavák, „...*pod kůlnami, na dvořích, zahradách i na vsi koně postavili a až pak s nimi obrok císařský vozen byl, proto...i ze stodol ovsy a ječmeny nosili, pro sebe pak mimo to, co připraveno měli a jedli, ještě všeliké jiné věci, zvláště oficíři, sobě poroučeli, svinské maso, braní maso, kury tj. slepice, holuby...cibuli, česnek, vejce atd. ...zdá se, že byli horší a zuřivější než r. 1799, když tudy šli.*“²²⁸

Nešlo však pouze o prosté vyživování. Nemalý problém představovaly i tzv. pojízďky k armádě. Nejednomu sedlákovi byl zabaven potah a někdy byl dokonce odveden i on sám. V takovém případě vraceli se nešťastníci domů až za několik dnů i týdnů, v převážné většině případů bez potahu, který padl za oběť hladovějícím vojákům.

Oddech přišel až s masovým odchodem bojeschopných jednotek směrem k Lipsku. Zatížení však nepovolilo naráz. Týlem spojeneckých vojsk se stalo Sasko, ale to nemohlo po předchozích bojích ani pomýšlet na vyživování tak velkého počtu vojáků²²⁹. Čechy tak musely i nadále zásobovat postupující armády.

²²⁵) ŠVANKMAJER, Milan, *Ruské vojsko ve středních Čechách v letech 1813-1814*, in: *Středočeský sborník historický* 2, 1958, str. 131-160.

²²⁶) ŠVANKMAJER, Milan, *Češi a Rusové roku 1813*, in: *Slovanský přehled* 1963, s.248.

²²⁷) Nářky na vyživování ruských vojsk najdeme u F. J. Vaváka (VAVÁK, František, Jan, *Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770-1816*, Praha 1938, s.232), u Martina Nováka z Dřínova „*Potom se nám položili Rusové do kvartýrů a taky své marody, koně na našich lukách pásli a hovězinu, takže všechny pastviny a vojtěšky vypásli*“), či u F.Tandry (*17.sem přišli Rusové aneb kozáci makacín fasovat...v hospodě bylo 32 řezníků, který dobytek poráželi a maso pro vojsko sekali. Přes sto padesát kusů hovězího dobytka se tady zabilo a vosekalo a v kapli byl složenej chleba a okolo kaple oves, seno, mouka kroup. A ten den všechen dobytek potažní, kde se jen jakej opozdil s tím transportem jít musel...*) (ROBEK, Antonín, *Lidové zdroje národního obrození*, Praha 1974, s.107-108.).

²²⁸) PRÁŠEK, J. V. , *Po stu letech*, Praha 1913, s.42.

²²⁹) Oblasti východního Saska s necelým 1,5 milionem obyvatel jen steží mohly dlouhodobě vyživovat armády v řádech statisiců. (CRISTE, Oskar, *Österreichs Beitritt zur Koalition*, in: *Befreiungskrieg 1813 und 1814*, Bd.1, Wien 1913, s.129).

Nicméně nejenom chlebem živ je člověk, a tak se nyní podívejme, jaké následky zanechala bitva u Přestanova a Chlumce a potažmo všechny válečné události z léta roku 1813 v hlavách a srdcích českého lidu.

Přestože realistické hodnocení těchto událostí musí zařadit bitvu u Přestanova a Chlumce pouze mezi dílčí vítězství spojeneckých vojsk, pro české současníky představovala bitva u Přestanova a Chlumce velkou a významnou událost.²³⁰ V zemi panovaly obavy z francouzského vpádu a z obsazení Prahy, takže zpráva o vítězství byla přijata s nelíčenou radostí. Jen velmi těžko bychom hledali dobovou kroniku, městskou pamětní knihu nebo farní Liber memorabilium, v níž o ní není alespoň zmínka. Zápisů jsou desítky a v mnohém se podobají, protože zpravidla opakuji téměř doslova oficiální bulletin, vydaný tiskem po bitvě²³¹.

Nicméně v důsledku porážky ztratila napoleonská armáda nejenom poslední příležitost na útok do Čech²³² a porážku jedné ze spojeneckých armád, ale obecně i dílčí strategickou iniciativu. Napoleon střízlivě uvážil své možnosti a rozhodl se stáhnout do Saska²³³. Ti, kteří později Napoleonovi vytýkali, že promarnil příležitost k obklíčení a zničení České armády, nepostřehli, že k podobné operaci neměla jeho armáda již dostatek sil²³⁴.

Napoleon musel jednat rychle. Bylo zřejmé, že se nemůže nadále opírat o Drážďany, jako o strategické místo obrany, neboť okolí města bylo již beznadějně vyjedeno a byla potřeba zajistit si důkladné zásobování. Jeho vojska vytvořila obraný trojúhelník s vrcholy v Lipsku, Grimmě a Eilenbergu (obě města leží na řece Muldě, západně od Lipska). V tomto prostoru došlo nakonec k tomu, co všichni napjatě očekávali. Ke generální bitvě. Tento třídenní boj, trvající od 16. do 18. října, se zapsal do dějin jako nejmasovější střetnutí, jaké do té doby lidstvo poznalo. Na straně spojenců bojovalo v závěrečné fázi, neboť jednotlivé armády na bojiště teprve docházely, přes 365 000 Rusů, Rakušanů, Prusů a Švédů, na straně Napoleonově bojovalo zhruba 190 000 Francouzů a poslední zbytky nejvěrnějších spojenců. Vítězstvím koaličních armád zmizely nejen poslední obavy z dalšího francouzského vpádu do našich zemí, ale spolu s tím, jak jednotlivé spojenecké armády postupovaly po Lipsku dál na západ, přestávaly být Čechy bezprostředním týlem bojujících armád.

²³⁰) Znemožnilo totiž obsazení Čech a Prahy francouzskou armádou. V širší souvislosti přispělo i k znemožnění postupu Napoleonovy armády do Slezska a na Berlín. (HOUFKOVÁ, Helena, Bitva u Přestanova a Chlumce, Ústí nad Labem 1988, s.14).

²³¹) ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004, s.125.

²³²) Poslední pokus o vyprovokování Schwarzenberga ke generální bitvě na území Čech se odehrál 16.a 17.září v okolí Nakléřova a Chlumce, kdy se bojů účastnil sám Napoleon a kde definitivně dospěl k závěru, že pochod na Prahu, obsazení Čech a tudíž separátní mír s Rakouskem je věcí iluze.

²³³) POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha:Svoboda 1971, s.211.

²³⁴) HOUFKOVÁ, Helena, Bitva u Přestanova a Chlumce, Ústí nad Labem 1988,s.7, POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha:Svoboda 1971, s.209.

Napoleonova porážka u Lipska znamenala, i když ne bezprostředně, konec jeho zářivé hvězdy, který stejně jako boje u Přestanova a Chlumce, stal častým tématem v dílech našich písmáků a kronikářů. Ti všichni zapisovali jeho konec bez pocitu lítosti, bez nenávisti, prostě jeho porážku jen konstatovali²³⁵. Jiří Čermák dochází při této příležitosti k zajímavým závěrům: „*Bonaparta celý svět tak miloval, že kdyby možné bylo, na nebi by ho nejraději korunovali a tam ho povýšili. Ale štěstí se k němu obrátilo a nyní na něj všichni zanevřeli, že kdyby možné bylo, celá Evropa by ho do největších muk pekelných uvrhla aneb odsoudila. Považ člověče, jak štěstí s neštěstím kráčí.*“²³⁶

Jinde se objevuje nepokrytá, až škodolibá radost. Následující text není ani tak odrazem evropského politického dění, jako spíše vnitřních poměrů: „*Kde jste vy hloupi proroci – a velicí uštěpači svého zeměpána? – Mluvili jste o svobodě, - Jak Bonapart do Čech přijde, - že vám bude dána; - že králem vašim bude, - potom že dobře bude – za své nosy se chytňte – a proroctví zapečeťte, - jak bůh chce, tak bude.*“²³⁷ Je také jednoznačným dokladem toho, že ani v pozdějších letech nebyly postoje k Francii a k Napoleonovi jednoznačné. Skutečnost, že sympatie přežívaly úpadek moci impéria, potvrzuje, že jejich zdrojem nebyl obdiv k její moci jako takové, ale naděje, že svým vlivem zasáhne a změní tíživé sociální postavení lidu.

Z naturelu lidového prostředí vyplývá, že někteří autoři se neubránili touze vidět složité politicko-vojenské události nejen, jak jsme si již uvedli, zjednodušeně, ale i svým způsobem centristicky²³⁸. Ve spojení s dobovou účelovou propagandou oficiálních tiskovin tak mohou vzniknout i díla, z jejichž obsahu máme pocit, jako by za celým Napoleonovým neštěstím a jeho neodvratnou porážkou stál prostý český člověk, jeho udatnost, dynastická loajalita a patriotismus²³⁹.

²³⁵) Komentáře Napoleonova pádu najdeme v pracích: MAUR, Eduard, Kronikářské záznamy lidové proveniencce jako historický pramen, in: Historická dílna I., Plzeň 2006, s.76-97 ROBEK, Antonín, Lidové zdroje národního obrození, Praha 1974, s.174.

²³⁶) ROBEK, Antonín, Lidové zdroje národního obrození, Praha 1974, s.111.

²³⁷) POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha 1971, s.217.

²³⁸) Viz. lidový centralismus, str.24.

²³⁹) „*Napoleonovo neštěstí počalo se v celé své velikosti rozvíjet, když se opovážil na planiny české vystoupiti a ku podivu jest to, že u sprostého lidu dávno již tak povídačka byla: Jeho moc se teprve tenkrát docela rozpráší, jakmile se pokusí do Čech vtrhnouti*“ „napsaly s narážkou na bitvu u Chlumce ve Vídni vycházející Prvotiny pěkných umění v červnu 1814 a po připomenutí obětí, které české země přinesly pro konečné vítězství vyjádřily naději, že šlechtný a štedrý mocnár zajistí věrnost, smělost a udatnost národu českému odmění. (RAK, Jiří: Napoleonské války a počátky národního obrození, in: Napoleonské války a historická paměť, Brno: 2005, s.206).

7) Závěr

Napoleonské války si, stejně jako každý jiný válečný konflikt v dějinách, vyžádaly nejen životy vojáků v pestrobarevných uniformách, ale tíhu válečného běsnění vždy pociťovalo i civilní obyvatelstvo. Ať už byla válka takřkajíc za humny, nebo za kopci v sousední zemi. Žádná střetnutí se neobešla bez pochodujících armád a žádné armády se neobešly bez zásob potravin a píce pro koně. V době kdy stupeň státní a armádní organizace nedokázal z objektivních příčin zajistit potřebné zásoby ani pro svá vlastní vojska, natož pro spojenecké armády, nesly tíhu zásobování převážně masy venkovského obyvatelstva. Smrt, kterou s sebou bojující vojska přinášela, neměla také pouze podobu chladné oceli, ale často přicházela i ve zcela latentní podobě epidemií, nucených exodů obyvatel a hladomorů ve zcela vyjedených krajích. Nespokojíme se pouze s konstatováním, že ta či ona armáda se vyznačovala, bez špetky humanistického citění, brutalitou vůči obyvatelstvu. Válka jako taková je brutální a místo pro humanismus v ní, už z principů její podstaty, není.

A nejinak tomu bylo i onoho deštivého léta a na podzim roku 1813, kdy se zkázonosná válka dostala ve všech svých obludných formách i do českých zemí, přesněji do Čech.

Těžko bychom hledali lidového kronikáře, písmáka, či jinak literárně činného jedince z kterékoli sociální vrstvy, který by se o událostech, které tak neblaze před téměř dvěma sty lety zasáhly do života našich předků, nezmínil. Ohlasy, které válečný konflikt takto vyvolává by bylo možno rozdělit do dvou kategorií.

V první řadě jde o projevy hrůzy ze samotných válečných událostí, úděs nad ničivostí války, nad hmotnými i mravními škodami, které s sebou válečné události přinášejí. Tyto druhy zápisů jsou doménou literátů převážně lidového prostředí.

Druhou kategorií jsou různá politická očekávání, která jsou do výsledků a důsledků války, někdy oprávněně, jindy zcela naivně, vkládána. Tato forma reakcí, která je spojena převážně, na rozdíl od první kategorie, s vrstvy středními, inteligencí a měšťanstvem, je velmi proměnná a současně také značně rozrůzněná. Odrážejí se v ní dobové snahy, účinnost oficiální propagandy, sociální zakotvení svědků válečných dění, jejich politické názory, iluze i rozčarování, naděje i zklamání.

S tím souvisí i vztah napoleonských válek na formování novodobého národního uvědomění. Ne nadarmo napsal Thomas Nipperdey²⁴⁰ na začátek své syntézy o německých

²⁴⁰) NIPPERDAY, Thomas: Deutsches Geschichte 1800-1866, München 1983, s.11.

dějninách 19. století. „*Na počátku byl Napoleon.*“ Ale nejedná se pouze o Německo, ideje, které z počátku nesli na svých bodácích revoluční vojáci a importovali je tak do okolních zemí, se po jisté formě vstřebávání a domácí interpretaci obrátily proti těmtýž vojákům, nyní již ale vojákům francouzského císaře. Proto by se paradoxně dalo říci, že moderní národní ideologie vznikaly jak ve spojení s Napoleonem, tak i v odporu vůči němu. České národní hnutí není v tomto ohledu výjimkou. Určité specifikum ale spočívá v tom, že pozdější reflexe vytlačila tuto krátkou, ale o to významnější epochu z národní historické paměti.²⁴¹

Ač se může zdát, že zprávy, které by byly zařazeny do první kategorie, vypovídají významněji a hlouběji o konkrétním vnímání a soudobých pocitech, které v lidech válka vyvolávala, opak je pravdou. Přestože jsou tyto zápisy plné nářků a běd a zcela v intencích „maximalistického hodnocení absolutního zničení“²⁴² nám podávají emotivně zbarvené popisy událostí, ze stejných pramenů je zřejmé, že doba, kdy se takovéto druhy zpráv zdály zajímavé a přínosné, je značně omezena. Tehdejší obyvatelé venkova žili především v hlubokém sepětí s přírodou, se zemí. Byli na ní a na jejím cyklu závislí natolik, že změny a narušení, které s sebou přinášely i tak dramatické události, jakými bezesporu napoleonské války byly, nemohly považovat za významné, hluboké a trvalé. Řádky o válečných strastech rychle v kronikách střídaly obvyklé poznámky o malých radostech a strastech osobních životů.²⁴³ I do polí, na nichž ještě na podzim ležela těla mrtvých vojáků, se už na jaře silo. Vypálené vsi byly obnovovány²⁴⁴ a i do těch nejhůře postižených oblastí se pomalu ale jistě vracel život.

²⁴¹) RAK, Jiří: Napoleonské války a počátky národního obrození, in: Napoleonské války a historická paměť, Brno: 2005, s.193.

²⁴²) viz.str.24.

²⁴³) Více o této problematice: BOLOM-KOTARI, Sixtus: Napoleonské války v paměti pismáků Vysočiny, in: Napoleonské války a historická paměť, Brno: 2005, s.293-308.

²⁴⁴) Tak například přestože vesnice Užín a Roudné lehly při bitvě u Přestanova a Chlumce popelem, již roku 1823 je v Užíně hlášeno 24 domů a 143 obyvatel. (URBAN, Jaroslav František, Potulky Chabařovicem, Teplice 1925,s.50).

Shrnutí:

Ve své práci se snažím analyzovat válečné události roku 1813, které se bezprostředně odehrály na našem území. Důraz jsem kladl zejména na ohlasy událostí u venkovského i městského obyvatelstva. Klíčové otázky tedy zněly – jakým způsobem obyvatelé nahlíželi a jak chápali velké válečné události své doby. Stranou zájmu však nezůstala ani reflexe hospodářských obtíží vzniklých vojenskými akcemi, či prostými průchody vojsk. Z pochopitelných důvodů jsem se zaměřil na obyvatele převážně severočeského regionu. Ukázalo se, že válka je u prostého člověka počátku 19.století stále ještě vnímána jako „boží úděl“, či jako „rozmar mocných“. Její destruktivní horizont si tehdejší lidé uvědomovali jen potud, pokud se jich přímo dotýkal. Dá se říci, že míra odsouzení a nářků je nepřímo úměrná vzdálenosti mezi místy bojů a průchodů vojsk a bydlištěm osoby, jenž je projevuje. I přes válečné útrapy a hospodářské vyčerpání se velmi brzy poté, co boje ustaly, opět objevují v zápisech písmáků a farních kronik, zprávy z běžného života, např. o přírodních cyklech nebo o kvalitách sklizně. Což byly nepochybně události, které měly pro tehdejšího člověka prvořadý význam.

Summary

In my work I try to analyze the war events of the year 1813, which took place on our land. I focused mostly on the reactions to the events from the inhabitants of the cities and the countryside. Therefore the key questions were - how did the inhabitants see and understand the major war events of their time. I also kept in mind the reflection about the economical

difficulties caused by the military actions, or by a simple passing of the armies. For the obvious reasons I focused on the inhabitants of the north of the Bohemia region. It turned out that the war is still understood by a simple man of the beginning of the 19 century as a God's deal or as a caprice of the mighty. The people realized it's destructive potential only if it directly affected them. We could say that the level of the disagreement and the laments is inversely proportional to the distance between the places where the battles took place or where the armies were passing and the residences of the people manifesting them. Despite the sufferings of the war and the economic exhaustion, very soon after the battles had stopped, news about the natural cycles and the harvest started to reappear in the chronicles. Those were undoubtedly the events of a great importance for a person of that time.

Bibliografie:

Archivní materiály

- spis Franze Schwana:Scenen aus der französisch-pohlischen Invasion in der Gabler Gegend, in August 1813
(majetkem SOA Liberec, v současné době bez katalogizace)
- fond českého Gubernia-militare: ČG-mil 8/II., kart.501-634, inv.č.1169-1225,
- JENÍK z Bratřic, Jan, Z mých poamětí, Praha 1947.
- VAVÁK, František, Jan, Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770-1816, Praha 1938.
- SPIES, Hans-Bernd (hrsg.), Erhebung gegen Napoleon, Darnstadt 1981.

Literatura

- AMORT, Čestmír, Ruská vojska u nás, Praha 1954.
- BLATNÝ, Richard, Napoleonská encyklopedie, Praha 1995.
- BOGDANOVICĚ, Modest Ivanovič, [Istorija vojny 1813 goda za nezavisimost' Germanii, po dostovernym istočnikam, T. 2](#), Sankt-Pěterburg 1863.
- BEZOTONOSNYJ,V.M.: Russkaja armija 1812-1814, Moskva 2000.
- CRISTE, Oskar, Österreichs Beitritt zur Koalition, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.1, Wien 1913.
- DRIMMEL, Heindrich, Kaiser Franz-Ein Wiener übersteht Napoleon, Wien 1981.
- EHNL, Maxmilian, Schlacht bei Kulm, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.4, Wien 1913.
- DVOŘÁK, Jan - ZACHOVAL, Pavel - ŠPITÁLSKÝ, Dušan, Oživlá historie, Brno 2000.
- FASORA, Lukáš - HANUŠ, Jiří - MALÍŘ, Jiří (ed.), Napoleonské války a historická paměť, Brno 2005.
- FINKOVÁ, Dagmar, Bitva u Chlumce 1813, in: HaV 1983, č.3, s.64-84.
- FRIEDRICH, Alexandr, Geschichte der Befreiungskriege 1813-1815, Berlin 1903.
- HOFSCHRÖER, Peter, Leipzig 1813, Londýn 1993.
- HOUFKOVÁ, Helena, Bitva u Přestanova a Chlumce, Ústí nad Labem 1988.
- GALANDAUER, Jan - HONZÍK, Miroslav, Osud trůnu habsburského, Praha 1983.
- GLAISE v. Horstenau, Edmund, Feldzug von Dresden, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.3, ien 1913.
- HROCH, Miroslav, Na prahu národní existence, Praha 1999.
- JÚN, Libor, Napolonské války, Praha 2005.
- KOLÁŘOVÁ, Jana, Konec napoleonské epochy, Praha 1991.
- KOVAŘÍK, Jiří, Orlové Napoleonovy armády, Třebíč 1999.
- KOVAŘÍK, Jiří, Vítězné roky, in: Napoleonova tažení I, Třebíč 2003.
- KOVAŘÍK, Jiří, Proti všem, in: Napoleonova tažení III, Třebíč 2004.
- KOVAŘÍK, Jiří, Pád orla, in: Napoleonova tažení IV, Třebíč 2004.
- KOVAŘÍK, Jiří, 1812-Napoleonovo ruské tažení, Praha 2001.
- KUTNAR, František, Tvář české vesnice v minulosti, Praha 1942.
- KUTNAR, František, Obrozenské vlastenectví a nacionalismus, Praha 2003.
- KUTNAR, František, Paměti sedláka Josefa Dlaska, Praha 1941.
- KUTNAR, František, Sociálně myšlenková tvářnost obrozeneckého lidu, Praha 1948.

- LACOUR-GAYET, G., Napoleon-jeho život,dílo a doba, Praha 1931.
- LUGS, Jaroslav, Bitva u Chlumce, in: HaV 1953, č.4, s.202-210.
- LUG, Viktor, Schriften über Reichenberg und den Reichenberger Kreis, Liberec 1942.
- MAUR, Eduard, Kornikářské záznamy lidové provenience jako historický pramen, in: Historická dílna I., Plzeň 2006, s.76-97.
- MANFRED, Albert Z.,Napoleon Bonaparte, Praha 1990.
- NOVOTNÝ, Antonín, Bitva u Chlumce 1813 a její pomínky. Pokus o jejich ikonografii, in: Vojensko historický sborník 1936, č.2, s.153-171.
- OTTENFELD, Rudolf von, Rakouská armáda za Napoleonských válek, Ostrava: 2005.
- PINC, František, Ústí nad Labem - Od Pravěkého sídliště k metropoliu českého severu, Ústí nad Labem 1947.
- POLIŠENSKÝ, Josef, Napoleon a srdce Evropy, Praha 1971.
- POLIŠENSKÝ, Josef - ILLINGOVÁ, Ella, Jan Jeník z Bratřic, Praha 1989.
- PRÁŠEK, J.V., Po stu letech, Praha 1913.
- RANDÁK, Jan, Životní světy, paměti a jejich interpretace, in: Paměti a vzpomínky jako historický pramen, Praha 2006.
- ROBEK, Antonín, Lidové zdroje národního obrození, Praha 1974.
- SCHOEPS, Hans-Joachim, Dějiny Pruska, Praha 2004.
- STIASSTNY, Paul, Der Österreichische staatsbankrott von 1811, b.m. 1912
- ŠEDIVÝ, Ivan (ed.), Napoleonské války a české země, Praha 2001.
- ŠEDIVÝ, Jaroslav, Metternich kontra Napoleon, Praha 2005.
- ŠMERDA, Milan, Tažení polského vojska přes české země v r. 1813, in: HaV 1967, č.3, s.405-436.
- ŠVANKMAJER, Milan, Bitva u Přestanova a Chlumce 29.-30.srpna, Ústí nad Labem 1955.
- ŠVANKMAJER, Milan, Čechy na sklonku napoleonských válek, Praha 2004.
- ŠVANKMAJER, Milan, Češi a Rusové roku 1813, in: Slovanský přehled 49, 1963, s.245-248.
- ŠVANKMAJER, Milan, Ruské vojsko ve středních Čechách v letech 1813-1814, in: Středočeský sborník historický 2, 1958.
- ŠVANKMAJER, Milan, Napoleonská armáda v severních Čechách roku 1813, in: HaV 1957, č.3,
- ŠVANKMAJER, Milan, Čechy a příprava Rakouska k válce roku 1813, in: HaV 1958, č.4,
- TARLE,Jevgenij, Napoleonova tažení na Rus 1812, Praha 1950.
- THIRY, Jean, La campagne de Russie, Paříž 1969.
- URBAN, Jaroslav František, Potulky Chabařovickem, Teplice 1925.
- WLASCHÜTZ, Wilhelm: Österreichs entscheidendes Machtaufgebot 1813, in: Befreiungskrieg 1813 und 1814, Bd.2, Wien 1913.
- ŽILIN, P.A., Kutuzovova protiofensiva v roce 1812, Praha 1953.

Slovníky a pomocná literatura

- SEDLÁČEK, Augustin, Místopisný slovník historický království českého, Praha 1998.
- BERAN, Lukáš - VALCHÁŘOVÁ, Vladislava, Industriál Libereckého kraje, Praha 2007.

Internet

www.volny.cz/prestanov

www.napoleon-epoche.de

www.histoire.org

www.napoleonicwars.com

www.napoleonica.org

Souhlasím s tím, aby tato práce byla půjčována pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 31. 7. 2008

Vojtěch Kessler